

СТАРЕЦЪТ АРСЕНИЙ ПЕЩЕРНИК

Сподвижник на стареца Иосиф Исихаст

Монах Иосиф Дионисиатски

СТАРЕЦЪТ АРСЕНИЙ ПЕЩЕРНИК: Сподвижник на стареца Иосиф Исихаст

Монах Иосиф Дионисиатски

Тази неголяма книга представлява животоописание на съвременния светогорски подвижник Арсений Пещерник, другар и съпостник на великия атонски старец Иосиф Исихаст, известен днес далече извън пределите на благословения дял на Майката Божия. Историята на живота на стареца Арсений, разказана от монах Иосиф, населник на атонския манастир “Дионисиу”, е още едно свидетелство за това, че и в наше време, което изглежда толкова бедно откъм благочестие, още има свети хора, чиито подвизи, трудове, добродетели и благодатни дарования достойно ги нареждат до древните преподобни пустинни отци.

Простите и безизкусни, но в същото време преизпълнени с най-дълбока духовна мъдрост, поучения и съвети на стареца Арсений, както и примерите от неговото наистина преподобническо житие, без съмнение, ще принесат на всички, които прочетат тази книга, немалка полза.

Славянобългарски манастир “Св. Вмчк Георги Зограф”©, Света Гора, Атон, 2006 г.

Приветствие от Негово Блаженство Архиепископ Хризостом	1
.....	2
”Тих и велик деятел на добродетелта“	3
Въведение	4
ДЕТСТВО. БОЖЕСТВЕНО ПРИЗОВАВАНЕ	7
Детски години	7
Божествено желание и мъжествено решение	8
Пеша до Константинопол	8
На Светата Земя	9
Среща с Иероним Егински	9
ПЪРВИ ГОДИНИ НА СВЕТА ГОРА	12
Света Гора - манастирът ”Ставроникита”	12
Във вътрешната пустиня	12
Запознаване на монах Арсений с младия Франциск	12
Търсене на старец	13
Послушание на двамата подвижници към простодушния и свят старец Ефрем	14
В скита ”Свети Василий“	15
ВРЕМЕ НА ПОДВИЗИ	16
Монах Иосиф поема инициативата	16
С Даниил Исихаст. Старецът Кирил	16
Сухарите – обичайната храна на подвижниците	18
Преданието за невидимите аскети и двамата боси	20
”Послушанието е по-добро от жертва“	21
Доброто разположение и благословение на Стареца	22
Различни случки из живота на двамата подвижници	22
Пример за духовното разсъждение на стареца Арсений	24
Малко за преподобни Силуан Атонски	24
За бдението	25
Дневен режим	26
Четене	27
Словото на стареца Арсений – плод на опита	27
Беседи на стареца Арсений с благочестиви поклонници	28
Затворникът Иосиф се причастява от ръцете на Ангел. Сурови подвизи. Ябълки от Божията Майка	30
Отец Герасим (Менаяс)	31
Ефрем ”Дебелия“	32
Два случая на чудесно завръщане	33
За непреклонния подвижник	35
МАЛКАТА ”СВЕТА АННА“	36
В пещерите на Малката ”Света Анна“	36
Отец Ефрем Катунски	36
Запознаването на отец Ефрем със стареца Иосиф	37
Отново към каливите	39
Племенникът на стареца Арсений	39
Отчет за деня – самоизпитване	40
УСПЕНИЕТО НА ВЕЛИКИЯ СТАРЕЦ	42
Старецът Теофилакт. Преместване в Нови Скит (1953–1967)	42
Отец Атанасий	43
Преподобническата кончина на Великия Старец	44
В ”БУРАЗЕРИ“	46
Преместване от Нови Скит в големите руски келии ”Буразери” и ”Свети Артемий” в Провата (1967)	46
Сънищата на стареца Арсений	47
Преставянето на руския монах. Кучето на Псевдо-Василий	48

Последни подвизи	49
Със стареца Паисий Подвижник	50
Малки поучения на стареца Арсений	51
Из живота на стареца Арсений	53
Отсега и занапред ще казват: "Иеромонаха Харалампия"	54
ПОСЛЕДНИ ГОДИНИ В Манастира "Дионисиу". КОНЧИНАТА НА СТАРЕЦА АРСЕНИЙ	56
В свещената обител "Свети Дионисий"	56
В манастирската болница	56
Плодовете на многогодишните трудове	57
Блажена кончина	58
Погребението на стареца	59
Епилог	59
.....	61
ПРИЛОЖЕНИЕ	62
Иеромонах Харалампий, исихаст и игумен (1910-2001)	62
Чудеса, станали по молитвите на отец Харалампий	63
Отец Харалампий като духовник	64

Приветствие от Негово Блаженство Архиепископ Хризостом

С отеческа заинтересованост приветваме издаването на книгата “Старецът Арсений Пещерник”.

Нейният автор, отец Иосиф Дионисиатски, кипърец по произход, и монах, който е прекарал над тридесет години на Света Гора, имаше щастието да общува със свети хора, които живееха според заповедите на Евангелието и бяха образци на добродетел и святост. Един от тези свети наши съвременници е и старецът Арсений, чието житие и поученията му са публикувани в настоящата книга.

Бидейки убедени, че читателите на книгата “Старецът Арсений Пещерник” ще получат полза от нея, благославяме издаването ѝ и я предлагаме за четене на христоименната пълнота на нашата Църква.

Молитвеник към Господа Хризостом,

Архиепископ Кипърски

Свещена Архиепископия на Кипър,

20 юни 2001 година

Настоящата книга не само по дълг,
но и по справедливост, се посвещава на
вече преставилия се на небесата присно-
паметен мой старец и уважаван игумен
на манастира “Свети Дионисий” Харалампий
като произхождащ и по плът, и по дух
от рода на Арсений Пещерник.

Приеми, приснопаметни отче, настоя-
щата книга, като надгробната лепта на
вдовица, заради безмерната ми признателн-
ост

Монах Иосиф Дионисиатски

”Тих и велик деятел на добродетелта“

За стареца Арсений наистина могат да бъдат казани евангелските думи: *Ето истински израилтянин, у когото няма лукавство* (Иоан. 1:47). Той бе по природа пряк, простодушен, беззлобен, кротък, послушен и изключително рядък подвижник, а също и нестяжателен. За стареца Арсений винаги можеше да бъде отнесено евангелското: *Да, да; не, не* (Мат. 5:37).

Никога не проявяваше злопаметност, каквото и да му направиш, никога не се гневеше, никога не причиняваше вреда на никого.

Послушанието му бе съвършено. Затова благодарение на послушанието и на абсолютната си вяра в Стареца¹ той ежедневно живееше над законите на естеството.

Започваше бдението от вечерта и се трудеше в хиляди поклони и във всенощно стоене чак до разсъмване.

Така се съсредоточаваше в молитвата и така се привързваше към нея, че често, когато настъпваше време за труд, дори и не мислеше да я прекратява.

Тогава по необходимост отивахме до прозорчето му, за да го повикаме, и виждахме как той стоеше изправен и пребивава в друг свят.

- Дядо, дойде време за работа.

И старецът, като идваше на себе си, ни отговаряше с недоумение:

- Нима вече се е съмнало?

При цялата си простота този старец бе постигнал самата същност на монашеския живот. Бе се отдал целият на послушание и на подвиг, поради което и бе удостоен с желаното. Придоби в себе си молитва, придоби Бога.

Монах, който не се стреми преди всичко към тази цел, ще претърпи неуспех.

Старецът Арсений бе тих и велик деятел на добродетелта. Той е един от съвременните атонски светии.

Благословието му да пребъде с нас.

Старец Иосиф Ватопедски²

¹Под “Старец” тук се подразбира Иосиф Исихаст. Тук и по-нататък думата “Старец” по отношение на него е написана с главна буква поради изключителното уважение, с което на Света Гора се отнасят към името на този православен подвижник. - Б. ред.

²Един от учениците на стареца Иосиф Исихаст. Сега се подвизава в светогорския манастир Ватопед.

Въведение

*Помнете вашите наставници,
които са ви проповядвали словото Божие, и, като
имате пред очи свършека на техния живот,
подражайте на вярата им (Евр. 13:7).*

Когато за първи път реших да посетя Света Гора Атон през спасителното лято на 1964 година, по Божествено устроение манастирът “Свети Дионисий Атонски”¹ бе първата светогорска обител, която ме прие. С приятеля ми - мирянин (сега той е иеромонах), постояхме около двадесетина дни в него.

Там сред другите отци бе особено забележителен приснопаметният игумен Гавриил. Този чуден игумен с цел повдигане, както той казваше, на духовното ниво, бе повикал от атонската пустиня добродетелни духовници, за да му помагат в свещените му трудове.

По това време обителта бе получила голямо благословение, като се бе обогатила с един от тези духовници - от духовните чедра на великия исихаст на нашето време - стареца Иосиф Пещерник. Духовникът се казваше отец Харалампий. Един наш земляк, послушник в манастира², ни предложи да ни заведе до подвижническата колибка на духовника, която се намираще на разстояние час и нещо пеша от манастира в посока към Нови Скит³.

И ето, една пролетна сутрин с приятеля ми и нашия водач - послушник и земляк - излязохме от манастира. Първото ми впечатление, което никога няма да забравя, бе тази прекрасна разходка по тясната пътека сред цъфналата и благоухаеща гора и храсти отляво, от страната на Атон, и стръмния, почти отвесен склон отдясно, където се виждаше просторният залив Сигитикос на фона на втория полуостров на Халкидики. Понататък, след едно спускане, се появява манастирът “Свети Павел”⁴ и точно над него - заснежена скала и ослепително белият Атон, като някакъв митичен гигант. Открива се панорамна гледка и светият връх, покрит, сякаш с покривало, от бели облачета⁵.

Скоро се показа и високата кула на Нови Скит. Щом видяхме първата колиба, водачът ни каза:

- Това е колибата на отец Ефрем, духовен брат на нашия духовник. Искате ли да се запознаете с него?

- Разбира се!

¹Навсякъде по-нататък ще го наричаме “Дионисиу”. - Б. пр.

²Този послушник се казваше Алкивиад. Вече замина за небесните обители. - Б. а.

³Нови Скит е основан през 1757 година и е посветен на Рождеството на Божията Майка. Намира се недалеч от манастира “Св. Павел”, на който е подчинен.

⁴Манастирът “Свети Павел” е основан през X век от преподобни Павел Ксиропотамски в подножието на Атон, практически едновременно с Великата Лавра на преподобни Атанасий Атонски. Освен този манастир свети Павел е основал и манастира “Ксиропотам” (гр. ξηροπόταμος - “сухата река”, буквално “река, пресъхваща през лятото”), от който и е получил прозвището си. Както е известно, цялата земя, а следователно и скитовете, намиращи се в атонската “пустиня”, тоест на южния край на полуострова, са разделени в юрисдикционен план между двата манастира - “Свети Павел” и Великата Лавра. Но Великата Лавра притежава много повече земя и скитове от манастира “Свети Павел”. По този повод на Света Гора от уста на уста се предава един анекдот: светите Павел и Атанасий се договорили да си поделят земята, намираща се между техните манастири. Разбрали се един ден всеки от тях да излезе от портите на своя манастир след края на манастирската служба и да тръгнат един към друг. Мястото на срещата ще стане граница между владенията на манастирите. Преподобни Павел отслужил пълна служба според манастирския устав и излязъл от манастира, но едва ли не още при излизането от портите срещнал преподобния Атанасий. На недоумяващия въпрос на преподобни Павел свети Атанасий отговорил, че също е отслужил служба, но по пустиннически устав. Каквото и да се е случило, но почти цялата земя на “пустинята” принадлежи на Лаврата на свети Атанасий, с изключение само на Нови Скит, намиращ се в непосредствена близост до манастира “Свети Павел” и принадлежащ на него.

⁵Когато бях на Света Гора, забелязах как се образуват тези облачета, сформиращи цял шлейф около върха на планината. При изгрев слънце няма никакви облаци и върхът изглежда гол. Но когато въздухът на изложения на слънце склон на планината започне да се нагрява и да се издига нагоре, той се среща на върха със студения насрещен вятър от противоположната страна на планината, където няма слънце и въздухът още не е загрял. В резултат се образува конденз, който виждаме като облак. И тези облачета се образуват сякаш от нищото, от въздуха, растат и биват отнасяни от вятъра на страни, където постепенно се размиват и изчезват. Така и се образува знаменитият атонски облачен шлейф. Имах щастието да наблюдавам това от непосредствена близост до върха. - Б. пр.

Влязохме вътре. Старецът ни прие с голяма топлина и просветените му думи ни направиха изключително добро духовно впечатление.

Още нещо е оставило следа в душата ми. Това бе поведението на тримата му или четирима послушници, които ни донесоха предлаганата обикновено в такива случаи почерпка⁶, донесоха я мълчаливо, като само шепнешком непрекъснато повтаряха молитвата: “Господи Иисусе Христе, помилуй ме”. Стори ми се, че живеят в друг свят.

Като погледнахме през прозореца на келията, видяхме отдолу под скалата две други колибки.

- Какви са тези колиби?

- Това е колибката на нашия духовник.

- А онази, малката?

- Там живее един свят старец - отец Арсений... Но не бързайте, ще видим всичко.

Като излязохме, се спуснахме към келията на отец Харалампий - духовника. Гледаме - някой работи в градината.

- Ето го - каза водачът ни.

Щом ни видя, отец Харалампий остави работата си, с голяма любов ни поздрави и ни покани да влезем в колибата.

След чудните впечатления, получени от общуването с духовника, ни остана да посетим стареца, който живееше в съседната колиба.

Още от първия миг видяхме в спокойното му лице чертите на преподобен с много дарби - кротост, любов, смирение. Но най-много се открояваха блажената му простота и беззлобие. Това бе старецът Арсений.

Бях удостоен да живея с този свят старец през следващите осемнадесет години от земния му живот - от деня, в който нашата Владичица Богородица ме откъсна от света и ме причисли към младото братство на духовника отец Харалампий. За старец на братството, като най-старши, бе считан, разбира се, отец Арсений, но стопанската отговорност изцяло бе възложена на отец Харалампий.

През последните години бяха издадени доста книги за съвременни атонски отци. Но тъй като досега не бе написано почти нищо за чудесния живот на отец Арсений и особено за годините, които е прекарал под просветеното ръководство на своя велик сподвижник - стареца Иосиф Пещерник⁷, - то мое недостойнство, въпреки цялата ми неспособност за литературен труд, счете за свой безусловен дълг да нахвърля поне няколко реда за този свят старец. Освен това такова бе и общото желание на мнозина негови духовни чеда.

Всичко, което помествам тук, е взето или от разкази на самия старец, или от разкази на хора от най-близкото му обкръжение.

Настоящото издание може да бъде охарактеризирано и като обзорно повествование за живота на двама велики сподвижници - отците Иосиф и Арсений, а заедно с тях - и на техни духовни чеда. Но център и главна фигура на повествованието винаги е старецът Арсений.

Що се отнася до езика, предавам изразите на стареца в известна степен свободно и в смесен стил, защото, както е известно, приснопаметният отец говореше малко несъвършено на новогръцки език.

⁶По правило, това е локум или нещо друго сладко, малка чашка ракия и, разбира се, чашка кафе. - Б. пр.

⁷По-подробно за живота на самия старец Иосиф (1899-1959) виж: *Старецът Иосиф Исихаст*. “Писма”, Славянобългарски манастир “Св. Вмчк Георги Зограф”, Света Гора, Атон, 2003 г.; *Старецът Иосиф Исихаст*. “Десетогласна духовдвижима тръба”, Славянобългарски манастир, “Св. Вмчк Георги Зограф”, Света Гора, Атон, 2005 г.; *Монах Иосиф Ватопедски*. “Старецът Иосиф Исихаст”, Славянобългарски манастир “Св. Вмчк Георги Зограф”, Света Гора, Атон, 2004 г.

Изразявам топлата си благодарност към всички, които по един или друг начин помогнаха според силите си за написването на книгата.

ДЕТСТВО. БОЖЕСТВЕНО ПРИЗОВАВАНЕ

Детски години

Както разказва сам старецът Арсений (в света Анастасий Галанопулос, син на Димитрий и Сотирия), първата му родина бил този благословен и прославен Понт¹, който, въпреки цялата тежест на турското робство, можа да остане непоколебим във верността си към гръко-православното предание. Впрочем понякога натискът на турците е ставал толкова силен, че е налагало да избират: или да се отрекат от вярата, или да се преселят на друго място.

Нещо подобно се случило и със семейството на малкия тогава Анастасий. Когато бил на дванадесет години, непрекъснатите притеснения, грабежи, нощни нападения и много други причини принудили голямото му семейство, а също и мнозина други негови сънародници да се преселят в Южна Русия. Там, в православно обкръжение, понтийският елинизъм безпрепятствено съхранил благословените си и неповторими традиции.

Ще спомена някои неща, които сме чули от осветените уста на стареца, понеже считам, че би било жалко да бъдат забравени. Вярвам, че това ще ни бъде от полза и ще ни послужи като добър пример.

Понтийците имали много хубав обичай: в родителския дом, докато бил жив дядото, всички деца от мъжки пол след женитбата си оставали заедно, живеейки така до смъртта му. Може да се каже, че понтийските домове били своеобразни образцови малки или големи кинови² и в тях, като някакъв старец, първо място заемал дядото, към когото се отнасяли с голямо уважение.

Сутрин всички членове на семейството, преди да отидат да се трудят за “насъщния хляб”, трябвало да отидат при дядото, да му целунат ръка и да си вземат благословение от него. Вечер, когато мъжете се връщали от работа, най-младата снаха била длъжна да им умие нозете. А мъжете били доста. (Старецът ни каза, че само техният дом “се разрасна до петдесет и две лъжици”.)

А що се отнася до послушанието, уважението към по-възрастните и религиозното благочестие, които царели в тези семейства, то, без преувеличение, в това отношение днес би им завидял и най-задружният манастир.

А в поста те, без съмнение, биха могли да се съревновават със сегашните общежителни манастири. Строгите пости през цялата година били спазвани точно. Постът през първата седмица от Великия пост (когато християните обикновено се въздържат от храна през първите три дни) продължавал, както ни разказваше старецът, от понеделник до събота. В сряда и петък, след като на Преждеосвещена литургия се причастявали със Светите Тайни, те подкрепяли силите си с нафора и малко хляб, и така - чак до събота, когато вече хапвали разрешената от типика храна с растително масло.

А що се отнася до добродетелта, то, както казваше отец Арсений, тук дядото твърдо бил на своето място. Той бил образец за всички. Никога не се гневял. Давал съвети с голяма любов и винаги сам бил първият им изпълнител.

Но и бабата не пропускала поучителен случай, за да бъде показана добродетелта му и на децата.

Веднъж дядото се върнал уморен от работа и седнал на масата. А бабата нарочно добавила в гозбата толкова много сол, че тя станала съвсем негодна. Дядото куснал малко и веднага го изплюл. После, без никакво смущение, без никаква забележка, казал: “Су, су, кетир су”, което означава: “Донесете вода”. Налял

¹ Понт (гр. ὁ Πόντος) - най-голямата североизточна област в Мала Азия (сега територия на Турция). В древността по крайбрежието ѝ били основани множество гръцки колонии.

² Тоест общежителни манастири. - Б. пр.

достатъчно вода, докато сготвеното станало годно за ядене, и продължил да се храни, сякаш нищо не се е случило.

Друг път сготвили ядене, обратно, без никаква сол. И пак: “Туз, туз, кетир туз”, тоест: “Донесете сол”. След като хапнал от това безвкусно ястие, той станал, прекръстил се и казал от цялото си сърце: “Слава на Теб, Боже, и днес хапнахме”.

Мисля, че това е достатъчно, за да получи читателят полза от примерите на суров живот на нашите предци.

В такава благословена среда прекарал детските си години Анастасий, който още тогава заедно с по-малката си сестра Партена се отличавал с благочестие.

Почти не знаел гръцки, но говорел много добре понтийски³ и турски език. По-късно научил и руски. Четял религиозни книги и най-вече жития на светиите, на езиците, които знаел.

Специално място в душата му заемаше свети Алексий, човек Божий. Когато отец Арсений ни разказваше за него, сърцето му винаги се разтваряше. В продължение на целия живот на стареца този светия бе проявявал към него специално покровителство и многократно му бе помагал в трудни обстоятелства.

Божествено желание и мъжествено решение

От ранна възраст у Анастасий и Партена започнало да се проявява желание за монашески живот. Накрая било взето и благословеното решение.

Когато юношата чул за поклонническо пътуване до Палестина, сърцето му пламнало и той решил да тръгне на път, с цел да се посвети на служене на Бога в Светата Земя, там, където Сам Господ благоволил да ходи.

Но било необходимо да преодолее още едно, последно препятствие. Съществувало благочестиво понтийско предание, според което, на човек, който на този свят не кръсти нито едно дете, Христос в другия живот ще му сложи в пазвата камък.

Анастасий с естествената простота, която го отличавала, вярвал в това. И затова, щом узнал, че жената на брат му Леонид е бременна, веднага побързал да отиде при него и се самопредложил за кръстник. При кръщението нарекли детето Харалампий. Но да дадем на малкия Харалампий да порасне. Малко по-късно пак ще се върнем при него.

А що се отнася до Анастасий, самият той впоследствие казваше за себе си: “Сега нищо не ме задържаше. Събрах малко пари за билет за кораба, взех на гръб най-необходимите дрехи и един хубав ден тръгнах за Светата Земя”.

Пеша до Константинопол

Горейки от божествена ревност, след многодневно пътуване пеша и след множество трудности, Анастасий, уморен, пристига от Русия на първата си спирка.

“Първата ми спирка - разказа той - бе Константинопол. Там потърсих кораб, който да заминава за Палестина. Случи ми се нещо неочаквано. При мен дойде един мошеник и ми предложи да ми бъде водач. В резултат ми взе парите, които имах за билет. Не стига това, ами аз без никакво лукавство споделих с него и това, че желая да стана монах. След като взе всичките ми пари, уж за да ми купи билет, ме заведе да ноцувам в един лош дом. Там посъветва едни “добри” жени да ме обкръжат със “специални” грижи. След като едвам стигнах

³Понтийците имат свой език, който всъщност е диалект на средновековния византийски език, който не се е развил по силата на исторически причини - изолация след падането на Византия и живот в турска среда. Безспорно, този език е възприел много от турската лексика. - Б. пр.

до дома, аз, много уморен от пътя, помолих да ме настанят някъде да спя. Една жена ми посочи ъгъла в някакъв коридор. Веднага легнах и заспах, но често се събуждах от шум, песни и неприлични разговори.

Но ето, че се съмна. Станах, благодарих за нощувката и си тръгнах. Когато излязох, един непознат ме спря и ме попита:

- Какво си правил тук?

- Заведоха ме да пренощувам.

- Тук, където са те довели, чедото ми, е лош дом, но твоят Ангел те опази. Добре, сега върви, но следващия път бъди внимателен”.

Питахме стареца, кой е бил онзи непознат. И той със свойствената си простота казваше:

- Кой знае! Може би беше моят Ангел пазител, а може би, свети Алексей!

Онзи измамник повече не се появил, а старецът останал без грош в джоба, но с Божията помощ успял да се сдобие със средства за билет до Палестина.

На Светата Земя

Анастасий най-после пристигнал на Светата Земя. Всяка негова стъпка, както той разказваше, била съпроводжана от мисълта, че той е недостоен да стъпва там, където са ходили Христос и Пресветата Му Майка.

Пристигнал на Светата Земя около 1910 година и живял там около осем години, изпълнявайки служение при различни светини: при Гроба Господен, в манастира “Свети Иоан Предтеча”, във Витлеем. Където и да го изпращали, отивал на всяко място с готовност. Накрая бил постриган за монах с името Анатолий на Четиридесетдневната планина.

Също и единомушната му сестра Партена, след като едва на шестнадесетгодишна възраст се постригала за монахиня в манастира “Теоскепаст” в Понт и като получила при пострижението името Евпраксия, впоследствие, горейки с божествена ревност, пристигнала в спасителните земи на Палестина. Там те се срещнали и Анастасий помогнал на сестра си да постъпи в един женски манастир.

Среща с Иероним Егински

По това време един много благоговеен дякон от Кападокия, на име Василий, след като изпълнил желанието си и обиколил светите места, се заселил в манастира “Свети Иоан Предтеча”, намиращ се край Иордан, където в продължение на много месеци бил иконом. Този духовник впоследствие станал известният егински подвижник Иероним⁴.

И ето, в манастира “Свети Иоан Предтеча” благоговейният дякон Василий се среща с друг младеж, горящ с божествена ревност - тогава още послушника Анастасий. И за двамата тази среща станала важен момент в живота. Анастасий най-после намерил това, което търсел - ръководител, способен да го научи как да се подвизава. Отец Василий, удивлявайки се на толкова голямата духовна жажда на младия послушник, му разказал това, което сам бил видял, чул и преживял в родината си сред свети хора.

От този ден Анастасий въвел за себе си суров подвижнически ред. Едва открил съкровището и вкусил първите плодове, той веднага повикал сестра си, която представил на “учителя”. И още с първите стъпки у тях се появило чувството на пламенна молитва и божествен ерос⁵.

⁴Отец Василий бил постриган във велика схима с името Иероним и се подвизавал на остров Егина.

⁵Така е в текста. В светоотеческата писмена традиция и особено в съчиненията на преподобни Симеон Нови Богослов тази дума означава висша, всесъвършена любов на човека към Бога.

ДЕТСТВО. БОЖЕСТВЕНО ПРИЗОВАВАНЕ

Анастасий, както вече бе казано, бил постриган за расофорен монах с името Анатолий на Четиридесетдневната планина и с ревност се подвизавал в продължение на осем години край различни светини на Палестина. И щом чул от учителя си, че в Елада има едно място, изцяло посветено на молитва и на служба на Бога - Света Гора, той незабавно решил да се пресели там.

А що се отнася до преблагоговейния му наставник - иеродякон Василий, - той, след като изпълнил пламенното си желание, се завърнал в Константинопол, където живял доста дълго. След това, по Божий промисъл, пристигнал на остров Егина, като преди това бил ръкоположен за презвитер и издигнат в сан духовник⁶. Като чул за голямата слава на игумена на светогорския манастир "Симоно-Петър" Иероним, който впоследствие се заселил в метоха "Възнесение Господне" в Атина, отец Василий толкова се сблизил с него, че като бил постриган от него в ангелски образ, сам получил името Иероним.

А монахиня Евпраксия, след като служила много години край спасителните светини, чула, че сега учителят ѝ се намира на Егина. Като разпознала в негово лице, както първомъченица Текла - в лицето на Павел, истински отец, лекар и наставник, тя се сбогувала със Светата Земя и пристигнала след него на острова на свети Нектарий⁷.

Тъй като по Божий промисъл имах щастието да се запозная в един аскитирион на Егина с този светъл и благодатен клирик, ще поместя тук малкото, което ми се случи да чуя от осветените му уста.

"В родния си край - каза отец Иероним - заварих свети хора, благодарение на които направих първите си стъпки. Единият от тях беше женен и имаше деца. Той построи до къщата си малка колиба, където се подвизаваше. Затваряше се вътре без хляб, без вода и строго заръчваше никой да не го посещава, ако не види вратата отворена.

Често оставаше по петнадесет дни в този затвор без вода и храна. Представяте ли си какво бе духовното му състояние, макар че беше обикновен мирянин."

Също за наша полза отец Иероним каза: "Никога до ден-днешен нито веднъж не съм протягал ръка към печка, за да се стопля. И никога през живота си не съм докосвал жена". Често повтаряше това, за да предпази чедата си от "невинна любов", която врагът често използва като съблазън и в действителността, и във въображението.

Този старец, който бе първият наистина благодатен човек, с когото се запознах през живота си, бе надарен с редкия дар на прозорливост, благодарение на който можа да види предварително и в мое нищожество много бъдещи събития.

В поученията си той винаги отделяше специално внимание на молитвата и на честото, доколкото това е възможно, причастяване с Божествените Тайни. Ето негови характерни думи: "Ако при молитва изцедите макар и само две капки сълзи, това има огромна сила".

А що се отнася до храната, въпреки снизходителността си към нас, към себе си той беше много строг. Обичайната храна на отец Иероним, както казваше приснопамятната му ученичка старица Евпраксия, беше чорба.

Завършвайки тази глава, помествам тук откъс от книгата "Старецът Иероним Егински" на благочестивата писателка Сотирия Нуси:

"В манастира "Свети Иоан Предтеча" (на Светата Земя) старецът Иероним се срещнал и завързал братска дружба с родния брат на монахиня Евпраксия - тогава послушника Анастасий. Пак там се срещнал и със самата Евпраксия... и тя била удостоена да му служи в продължение на цели четиридесет и седем години с голяма простота и с голямо благоговение".

⁶В Гърция и досега не всеки свещеник има право да изповядва, тоест да бъде духовник, а само този, който има писмено благословение от епархийския архиерей за това.

⁷Св. Нектарий, митрополит Пентаполски (1846-1920; паметта му се чества на 9 ноември).

ДЕТСТВО. БОЖЕСТВЕНО
ПРИЗОВАВАНЕ

Наставляван от такъв учител, младият тогава послушник Анастасий започнал великите си подвизи още в Палестина.

ПЪРВИ ГОДИНИ НА СВЕТА ГОРА.

На послушание при простодушния
старец Ефрем

Света Гора - манастирът “Ставроникита”

Като напуснал Светата Земя около 1918 година, монах Анатолий като бързокрил орел достигнал до Света Гора, където избрал най-бедния по онова време манастир - Ставроникита - с цел да използва идиоритмичния му устав за своите сурови подвизи. И скоро добродетелта на младежа, който денем ходел на всякакви послушания, където била необходима помощ, а нощем извършвал бдения така, както го бил научил подвижникът Иероним, скоро станала очевидна.

След немного време той бил облечен в ангелска схима, като получил името Арсений. Пострижението, по волята на неговия възприемник¹, било извършено в келията “Благовещение на Пресвета Богородица” в Карея, принадлежаща на манастира “Симону-Петра”.

С приемането на светия образ сърцето на младия Арсений загоряло от желание за по-големи подвизи. Манастирът “Ставроникита” започнал да му се струва твърде тесен за това, за което жадувал.

Младежът бил обзет от смесени чувства: от една страна - от желание за безмълвие, а, от друга - от страх, че може би няма Божия воля да напусне мястото на своето покаяние² заради по-висок начин на живот. Като се посъветвал със своя старец и като поразмислил над това заедно с него, той поставил на първо място в молитвата си псаломския стих: *Посочи ми, (Господи) пътя, по който да вървя* (Пс. 142:8). И човеколюбивият Бог, Който изпълнява волята на боящите се от Него, не се забавил да уведоми тази чиста душа с глас, подобен на онзи, който бил отправен някога към Арсений Велики: “Арсений, бягай и се спасявай”³, “Арсений, мълчи и безмълвствай”.

Във вътрешната пустиня

Сега, когато Арсений бил удостоен с известие и призоваване свише, нищо не го спирало. Като получил благословение от своя възприемник, той, подобно на жадна кошута, побързал към връх Атон, украсен по онова време с блясъка на славата на множество богоносни подвижници и духовни отци, сред които сияел подобно на утринна звезда старецът Даниил, основател на знаменития исихастирион на данилеите⁴, наречен така на негово име.

Запознаване на монах Арсений с младия Франциск⁵

По Божествено призвание и промисъл друг младеж, като напуснал света, с рядка божествена ревност пристига на Атон около 1920-1921 година и изследва пещерите и скалните цепнатини на Света Гора, желаейки да намери там богоносни подвижници и да утоли духовната си жажда.

¹При пострижение в монашество, както при св. Кръщение, младият монах се поверява за духовно ръководство на възприемник, който е длъжен да го наставлява в монашеския живот и отговаря за него пред Бога.

²На Света Гора наричат място на покаянието манастира, в който послушникът е приел монашеско пострижение, като с това е засвидетелствал пред Бога своето намерение, като се отрече от света, да избере пътя на монашеството, което е образ на покаянието.

³“Бягай”, тоест “бягай от хората”.

⁴На Света Гора съществува обичай келиите и обитателите им да бъдат наричани на името на техния основател или преобразовател на келията и на живота на братството ѝ. След стареца Даниил например започнали да наричат братството му данилеи, след стареца Анания - ананеи, след стареца Авраам - авраамеи и т.н.

⁵Франциск - светското име на стареца Иосиф Исихаст.

По Божествен знак на 5 август, в навечерието на 6 август, храмовия празник Преображение⁶, и двамата младежи се изкачват на светия връх. Там, високо горе, се състояла и първата им среща. Като се убедили в сходството на търсенията си и на измъчващата ги божествена жажда, те си обещаха заанапред да бъдат неразделни до смърт.

Но е необходимо да подчертаем и следното: отец Арсений, осъзнавайки своята мяра и заедно с това като виждал в тогава все още мирянина Франциск големи заложби и административни способности, още от първия момент го помолил да поеме инициативата. Ето неговите характерни думи: “Отсега ти ще бъдеш око, а аз - ухо”.

И ето, спускайки се от върха на планината, те пъхом посетили исихастириона на вече споменатия старец Даниил и действително видели в негово лице съвременен богоносен отец. Но тъй като извънредната ревност по Бога им пречела да участват в обичайната общежителна трапеза, те не останали и там⁷.

Но преди да започнат духовните си търсения, те счели, че е добре да се посъветват с този прославен духовник, който по силата на своята опитност, като видял истинската им ревност, не се опитал да пречи на желанието им. Но подчертал, че е абсолютно необходимо да се подчинят на някой старец чак до кончината му, за да избегнат примките на прелестта и да наследят неговото благословение.

За да изобрази картината с бои и за да дам на читателя възможност да си представи поне отчасти рядката божествена ревност и първите подвизи на Франциск, за малко предавам перото на самия него. Ето няколко автобиографични реда от едно от многото му писма:

“Живеех в света и тайно извършвах сурови, до проливане на кръв подвизи. Хранех се след деветия час, и то, по веднъж на два дни. Пентелските планини и пещери ме опознаха като бухал, гладуващ и плачещ, желаещ да се спаси. Изпробвах дали ще мога да понасям страданията, ако отида да стана монах на Света Гора. И когато се поупражнявах добре няколко години, помолих Господ да ми прости, че ям веднъж на два дни, и казвах, че когато отида на Света Гора, ще се храня веднъж на осем дни, както пише в житията на светиите”⁸.

Под влияние на това изключително божествено желание двамата подвижници обикалят всички прославени аскитириони и пещери на Света Гора, за да утолят духовната си жажда. Ето още красноречиви редове от цитираното по-горе писмо: “Пещерите на цяла Света Гора ме приеха за техен посетител. Стъпка след стъпка... се стремях да намеря духовник, който да ме учи на небесно съзерцание и деяния”⁹.

Търсене на старец

Под исихастириона на данилеите по онова време се подвизавал сияещият със славата си велик исихаст Калиник. “Посетихме го - казва отец Арсений - и го помолихме да ни остави в братството си. Действително, той ни остави, но единственият му съвет беше стриктно спазване на послушанието.

- Да бъде благословено, дядо Калиник, нека да бъде така. Но кажете ни как да се подвизаваме.

Тогава този велик подвижник ни казва:

- Ако ви науча на моето изкуство и вкусите от меда на безмълвието, кой ще работи тогава?

- А какво да правим?

- Сега ще се намирате под послушание, а щом умра, ще получите като наследство моя дар”.

Младежите се спогледали един друг: сурови думи. Но наистина, това било условието на този велик исихаст.

⁶На връх Атон се намира малък храм “Преображение Господне”, затова авторът нарича тук Преображение храмов празник.

⁷Тъй като, без съмнение, младите подвижници са се придържали към по-строг устав по отношение на храната.

⁸Старецът Иосиф Исихаст. Писма. Писмо 37. С. 148.

⁹Пак там С. 148.

“В действителност - продължава отец Арсений - това бе скрито указание да си тръгваме. Защото отец Калиник постоянно пребиваваше в затвор и не отваряше на никого. Но съществуваше обичай, за който знаеха съседите му: ако се нуждаеше от нещо, вдигаше една кърпа като флаг. Това означаваше, че му е необходимо нещо. Тогава първият, който бе забелязал това, влизаше в келията.

След това отново му зададохме въпрос:

- Дядо Калиник, ако си тръгнем оттук, ще ни приемеш ли някога за съвет?

- Разбира се, само си намерете старец и с негово благословение ще бъда на ваше разположение”.

Мисля, че не бива да оставяме без внимание тактиката на този велик подвижник. Самият той прекарвал живота си със сухоежбина и във всенощни бдения, но отдавал предпочитание на блаженото послушание и на отсичането на своята воля, намирайки се в единогласие със светилника на малката киновия на данилеите - стареца Даниил, и със сонма на всички преподобни и богоносни отци, единодушно изповядващи, че без послушание строим върху пясък, колкото и да е суров животът ни.

Във вече споменатото писмо старецът Иосиф описва първото си духовно видение, когато придобил непрестанна молитва. “Веднъж - казва той - ми се случиха много изкушения”. Но Старецът премълчава какво са представлявали и колко са били големи тези “много изкушения”, с които отец Арсений, като очевидец, ни запознава. Единственото, което можем с удивление да констатираме е, че той, по израза на псалмопевица, действително преминал *през огън и вода* (Пс. 65:12 - слав.).

Но Господ е посочил, че само *през изкушения и скърби трябва да влезем в царството Божие* (Деян. 14:22), и отец Иосиф приел, както казах, първото велико Божествено посещение, “бидейки гладен и изнурен от сълзи”, както сам пише в своето 37-мо писмо.

Послушание на двамата подвижници към простодушния и свят старец Ефрем

“Най-сетне - се разказва в 37-о писмо - намерихме едно простодушно, добро и беззлобно старче, което ни даде благословение да се подвизаваме според силите си и да се изповядваме при духовник, който най-много ни подхожда”. Това старче било известният отец Ефрем Бъчварят, чиято калива била посветена на Благовещение на Божията Майка и се намирала малко по-надолу от познатия исихастирион на данилеите. Този благ старец не се забавил да постриже във велика схима послушника Франциск, като го преименувал на Иосиф.

Би било несправедливо да премълчим за добродетелите на светия старец Ефрем и най-вече за нестяжателността, любочестието¹⁰, непретенциозността и сякаш венеца на всички добродетели - блажената простота, която мнозина използвали, за съжаление, с користни цели.

Главното му ръководение било изработването на бъчви. Никога и на никого не отказвал помощ, колкото и да бил зает, и никога от никого не искал пари. От една страна, бил забележителен бъчвар, а от друга - вземал, колкото му давали. Като следствие от това, старецът ден и нощ работел за другите и затова посвещавал по-малко време на духовния труд.

Дори миряни разбрали за това и идвали при стареца за бъчви. Той завършвал бъчвата и въпреки че цената ѝ тогава била хиляда драхми, му давали петдесет-сто драхми и го питали:

- Добре ли е, отец Ефрем?

- Да, да, добре е, благодаря.

¹⁰Τὸ φιλότιμο (гр.) Описателно тази дума може да се преведе като великодушие, склонност към жертвеност, презрение към материалното заради нравствен или духовен идеал.

“Ние - казва старецът Арсений - веднага разбрахме какво става тук. И затова веднъж отец Иосиф ме повика и ми каза: “Заради това ръкоделие не само се нарушава нашето безмълвие, но и старецът може да пострада от преумора, защото поради любочестието си не може да откаже на никого. Отец Арсений, нека първо да се помолим, а после да го попитаме дали е съгласен да се отдалечи заедно с нас на по-уединено място”. Така и стана. Като казахме за нашия помисъл на стареца, го изведохме от безизходното положение. Той с радост се съгласи и ни откара да потърсим по-уединено място”.

В скита ”Свети Василий“

(1923–1938)

И старецът Арсений продължава:

“Когато държахме сметка за това, че бе необходимо най-вече да освободим стареца от тежката работа, насочихме поглед към скита “Свети Василий”, където намерихме едно доста отдалечено, безмълвно, но и труднодостъпно място.

Старецът ни с радост се съгласи и една сутрин, като се сбогувахме с нашата трогателна църквица и с всички съседни, качихме на едно муле стареца и малко най-необходими неща до скита “Свети Василий”.

Изглеждаше, че бе необходимо тези стръмни и отвесни скали да станат жилище на първия подвижник и основоположник на монашеския чин. Така и посветихме построената от нас църква на великия Предтеча.

На това благословено място вече започнахме великите си подвизи.

Междувременно нашето старче, освободено от житейски грижи, живна и отдаде всичките си сили на висши духовни подвизи и нощно стоене”.

Желаейки мъничко да ни поразвесели, както често правеше, отец Арсений добави:

“В края на живота силите започнаха да го напускат, което е съвсем естествено, и той вече не можеше да извършва такива бдения и толкова молитви по броеница, както по-рано.

По онова време в скита “Свети Василий” се подвизаваше монах Матей, впоследствие водач на матеитите - група старостилци. Той имаше обичай на общи събрания да излиза на амвона и да произнася проповед пред подвижниците. Веднъж на проповед той казал: “Братя, дните намаляха”.

Като се върна къщи, старчето с цялата си простота ни казва:

- Виж го ти отец Матей, bravo! Днес той разреши недоумението ми. Ето защо сега не правя по толкова броеници, както по-рано - защото дните са намалели”.

А отец Арсений със същата простота му казва:

- Не, дядо, просто силите ти са намалели и спиш.

Но старецът държи на своето:

- Не, отец Матей казва, че нощите са се скъсили.

С този рядък дар на простота старецът си тръгнал от временното, след като предумислено кончината си, и оставил като наследство на двамата послушници своето благословение.

ВРЕМЕ НА ПОДВИЗИ

Монах Иосиф поема инициативата

Веднага след кончината на стареца отец Арсений казва на отец Иосиф.

- Брате, знаеш, че не мога да поемам инициатива и затова те моля: поemi я ти и ти обещавам, че ще бъда в послушание при теб до гроба.

В този случай се проявило голямо смирение, с което този велик подвижник се отличавал още от младини. Защото е важно човек не просто да знае всичко, но и да знае своята мяра и да признава дарбите на другите.

Макар да бил по-голям с десет години не само по монашеско пострижение, но и по възраст, отец Арсений успял да стъпче демона на тщеславието, като предпочел образцово послушание към по-млад от него човек. И това - независимо от факта, че съгласно правилата на Света Гора най-възрастният от братята в келията по право заема мястото на старец.

И отец Арсений действително не сбъркал, както показало времето. Отец Иосиф бил човек с много и големи заложби, които употребил не само за своя полза, но и за ползата на своя съпостник и на последвалите го.

Старецът Иосиф наричал тези, които по-късно се присъединили към тяхното братство, чеда и ученици, а отец Арсений винаги наричал свой брат и сподвижник. А на общите събрания отец Арсений винаги се отнасял към отец Иосиф като към старец¹.

От този момент започват най-суровите подвизи на двамата велики подвижници.

С Даниил Исихаст. Старецът Кирил

“Издирвайки преподобни и богоносни отци - казва отец Арсений - намерихме в пещерата на свети Петър един рядък подвижник - отец Даниил, свещеник, надарен с дар на сълзи. От този дар, като от някакъв извор, израстваха и много други украсяващи го дарби, и преди всичко - разсъждение, прозорливост и предугаване. За да илюстрирам неговата прозорливост, ще разкажа какво се случи с моя послушник² - стареца Кирил от Нови Скит.

В Нови Скит има една калива, посветена на Живоприемни Източник. Там живееше благочестив младеж, който бе оставил в света брат сирак. Притеснявайки се за младежа, той решил да отиде при отец Даниил за съвет.

Отец Даниил не го познавал, но още преди отец Кирил да е отворил уста, се обърнал към него по име и казал:

- Отец Кириле, не се безпокой за Нико. При него всичко е наред и той самият се готви да дойде при теб.

И действително, Нико скоро пристига при брат си”.

“Но - казва отец Арсений - след като споменахме отец Кирил, ще кажа две думи и за него, той заслужава това, и после пак ще продължа разказа за отец Даниил.

Нико, като се приспособи към условията за живот при брат си, стана монах, а после и иеромонах, известен на всички като отец Неофит. Но старецът им почина, като ги остави и двамата расофорни. Когато ние със

¹Старец (геронда) - съгласно монашеската терминология, игумен или ръководител на монашеско братство. В дадения случай, тъй като отдавали една и съща чест и на стареца Иосиф, и на стареца Арсений, за да ги различаваме, ще наричаме отец Иосиф Великият Старец. - Б. а.

²Отец Арсений нарича стареца Кирил свой “послушник”, тъй като извършил над него пострижение във велика схима.

Стареца и нашите братя се спуснахме от пещерите на Малкия скит "Света Анна" в Нови скит, тогава и тези двама родни братя се присъединиха към нас.

След смъртта на нашия Старец те ми откриваха помислите си. Реших да пострижа и постригах във велика схима отец Кирил. Той пък, на свой ред, като старец на келия стана възприемник при пострижението на отец Неофит.

Въпреки че външно не се различаваха от другите отци, и двамата бяха тайни извършители на добродетелта, и най-вече Кирил, който към края на живота си бе удостоен с великия дар на прозорливост и предвиждане. На някои той съобщаваше неизповяданите им грехове, разрешаваше недоуменията и неразрешимите на пръв поглед проблеми на много хора. Ще разкажа тук два конкретни случая.

Каза на стареца на една келия:

- Всичко е наред при всичките ти монаси, освен при един - Н.

Старецът отговори:

- Отец Кириле, грешиш. В братството ни няма Н.

А отец Кирил:

- Има.

Старецът си тръгна с недоумение. Мина известно време и изкушителят убеди един тежен брат, който изглеждаше добър, да скрива помислите до такава степен, че успя да го изхвърли в света. Като смъкна от него расото, той го подтикна да крещи по пътя: "Казвам се Н.!". Това бе името му в света.

Но най-удивителното е, че много години, преди да станат събитията отец Кирил предвидя бъдещето на нашето малко монашеско братство. Ето думите му:

- От тези каливи - посочи той към каливите ни - ще излязат много игумени.

"И действително, въпреки че това изглеждаше невероятно - казва отец Арсений, - от тези малки каливи излязоха ни повече, ни по-малко - петима игумени"³.

И отец Арсений продължава разказа си за великия старец - исихаст Даниил:

"И така, този старец, отец Даниил, имаше обичай да извършва бдение и всяка нощ, точно в дванадесет, да служи литургия. На литургията му помагаше, пееше неговият послушник - отец Антоний, който сам вършеше всичко. Мнозина разбираха неправилно този обичай на отец Даниил и го считаха за прелъстен. Но става дума за това, че всеки път при служене на литургия той проливаше реки от сълзи и литургията се проточваше до два-три часа.

След като завършваше литургията, той веднага се затваряше в килията си, за да продължи молитвата, и там с часове проливаше сълзи. За щастие, за нас със Стареца правеше изключение и ни приемаше. Знаеш, че след края на Божествената литургия чакаме благо слово от осветените му уста, и първите му думи, които той обичаше да казва, бяха следните:

- Света Синклитикия казва: "Светилникът свети, но си изгаря фитила".

Говореше, но много се боеше да не би в беседите да изгуби състоянието, в което се намираше. Говореше малко и за да не си губи времето, сам "прочиташе" помислите ни, веднага разбираше от какво сме озадачени и след като даваше нужните съвети, ни отправяше с мир.

³Това е станало още преди смъртта на отец Арсений. След неговото успение броят на игумените, в това число и ватопедските, достигна седем. Един от тях стана дори епископ. - Б. а.

Храната му винаги бе една и съща. През цялата година ядеше веднъж на ден варен зрял боб. Манастирът, в чието землище се намираше келията⁴, ежегодно му изпращаше чувал боб. И този свят старец, който възлагаше всичко на Бога, го ядеше безропотно, като казваше:

- Каквото ни е пратил Бог, това и ядем.

Но старецът Иосиф не издържа това, защото постоянната храна на безмълвника, състояща се от зрял боб, образува газове и причинява нежелателни действия в организма. Затова той, без да попита стареца, отказа помощта на Лаврата. Оттогава манастирът не изпращаше повече боб.

От този велик подвижник и от стареца Кирил взехме реда на всенощно бдение и ежедневно хранене.

През цялата година се хранехме веднъж дневно; пет дни без зехтин, а в събота и неделя добавяхме към оскъдната си храна по няколко капки зехтин, но и тогава се хранехме веднъж дневно. Но най-обичайната ни храна беше сухари. Имаше и пресен хляб, но рядко. Старецът Даниил ни определи и мярка. Той взе толкова сухари, колкото се събираха в шепата му, и каза:

- Ето по толкова яжте.

Ако намирахме по някоя дива трева или нещо ни попадеше под ръка, добавяхме и това към сухарите. Ако в събота или неделя се намереше по някоя сардина или малко сирене, ядохме и това”.

И Великият Старец потвърждава това свидетелство в своето 37-о писмо:

“Правилото ни беше такова, да ядем веднъж на ден по малко: умерено хляб и ядене. И независимо от това, дали беше Пасха или Сирни заговезни, храната ни бе една и съща. Веднъж дневно. И в продължение на цялата година - всенощно бдение. С отец Арсений възприехме това правило от един трезвен и свят старец, отец Даниил”.

С това завършваме главата за великия исихаст отец Даниил, като запазваме добра надежда, че ако някой знае за него още нещо, ще го оповести.

Сухарите – обичайната храна на подвижниците

Веднъж попитахме стареца Арсений къде са намирали сухари, защото, както разбирахме, това е била основната им храна.

“По наше време - ни каза той - в манастирските трапезарии събираха остатъците от хляб, сушаха ги и ги раздаваха на подвижниците. Независимо дали бяха добри или лоши, вземахме това, което ни даваха. Понякога бяха и с червеи.

Веднъж отидох в един манастир за сухари. Служещият брат ми даде цял чувал.

- Много е - му казвам.

- Не е. Вземай!

Я пробвай, като се натовариш с пълен чувал и освен това с торба с различни неща, да се изкачиш от Манастира до върха на скита “Свети Василий”!⁵ Най-после се добрах. Отваряме със Стареца чувала и що да видим? Всичко е червиво! Аз, като човек, възроптах:

⁴В дадения случай става въпрос за Великата Лавра на преподобни Атанасий Атонски.

⁵Тук трябва да поясним, че под Манастир се подразбира Лаврата на преподобни Атанасий, намираща се недалеч от морето. А скитът “Свети Василий” е един от най-високо разположените скитове на Света Гора, под връх Свети пророк Илия, на около 800 м надморска височина.

- Ах, този благословен⁶! Нима не можеше да даде това на мулетата? Трябваше ли да се трудя толкова много напразно?

Тогава Старецът ми казва:

- Защо напразно, отец Арсений?

- Ами какво ще правим с това?

- Как какво ще правим? Ще го изядем! Бог ни го изпрати. Ако заслужавахме нещо по-добро, Той щеше да ни изпрати по-добро.

- А с червейчетата какво ще правим, Геронда?

Старецът се позамисли за известно време, а после отговори:

- Намерих изход. Занапред ще ядем, щом се стъмни, и няма да виждаме червейчетата!”

И старецът Арсений завършва разказа си: “И беше така дотогава, докато не изядохме всичко”.

- Дядо Арсений - попитахме ние, - и нищо ли не се случи със здравето ви?

- Чеда, отначало, казвам ви искрено, беше трудно, но какво да се прави? А после, повярвайте ми, Бог направи това толкова вкусно, че го ядохме като някакво сладко ястие.

Това било плод на пълното послушание на отец Арсений.

“Друг път - разказва той отново - Старецът, за да ме изпита, щом се стъмни, ми казва:

- Хайде, отец Арсений, да похапнем сухарчета. Казвай молитвата.

- Отче наш...

Завършвам и се каня да седна на трапезата, когато внезапно чувам от Стареца:

- Да си представим, отец Арсений, че сме похапнали. Кажи благодарствената молитва.

Макар и да бях гладен, но станах и заради послушанието казах благодарствената молитва. И се държах сякаш не бе станало нищо. Но същото се повтори и за трети, и за четвърти път. На четвъртия ден силите ми се изчерпиха. А и работата през деня бе тежка, а през нощта - още по-тежко бдение. Тогава казвам на Стареца:

- Благослови, Геронда, повече няма да издържа, какво да правим?

- Е, тогава днес ще похапнем - отговаря той”.

В такива и в още по-сурови подвизи силният духом отец Иосиф с помощта на послушанието увличал след себе си това добро старче. И било така не ден, не два, а в продължение на почти тридесет години.

Над възглавницата на отец Арсений, когато се запознахме с него, имаше снимка на неговия Старец и сподвижник. Когато някой го питаше: “Кой е този, старче?”, обичайният му отговор, в който се проявяваше цялата му простота, бе следният: “С този, когото виждаш, четиридесет години ходихме боси”.

И действително, и лете, и зиме, и в сняг те винаги ходели боси.

⁶“Благословен” - обичайно обръщение на Света гора.

Преданието за невидимите аскети и двамата боси

“Една нощ - разказва той - тръгнахме от “Света Анна” боси по снега към нашата калива. Щом видели следите, отците от скита веднага забили камбаните на кириакона⁷. Тъй като нямало никакъв празник, обитателите на скита изтичали в храма да узнаят какво се е случило и защо е била камбаната.

Тогава един монах им казва:

- Най-последно намерихме невидимите аскети⁸. Ето следите им. Хайде да тръгнем по стъпките им, за да разберем къде живеят.

Изкачиха се и дойдоха до пещерата ни. Питат ни с повелителен тон:

- Къде се скриха невидимите подвижници?”

Отец Арсений с добродушна простота им отговаря:

- Какви невидими подвижници?

- Стигнаха са дотук, ето следите от нозете им!

- Ех, отци, това са нашите следи. Тук няма никакви невидими.

- Не е възможно да са ваши! Тук има невидими подвижници!

И действително, това било съвършено невероятно, защото, както е известно, в студения сняг нозете неизбежно ще измръзнат. Но двамата подвижници, единият - чрез вяра в Бога, а другият - чрез послушание към Стареца, живеели над законите на природата.

Друг път те отново, носейки товар, се изкачвали по заснежената пътека към каливата. В един момент и двамата останали без сили. Тогава Старецът казва:

- Отец Арсений! Моторчето прекъсва. Хайде да починем, та да съберем мъничко сили.

Подвижниците разхвърлят снега настрани и почиват да правят поклони и да се молят с топла молитва. Като смесили горещи сълзи със замръзнала вода, почувствали приток на нови сили и с лекота преодолели изкачването.

“А друг път - разказва отец Арсений, - като изпълних волята си, получих епитимия. Трябваше да отидем някъде, но Старецът не се чувстваше много добре. Аз обаче го окуражих и тръгнахме боси по снега, докато не спряхме на половината път.

- Арсений - казва ми Старецът, - моторът спря. Какво ще правим сега?

Не знам дали каза това сериозно или на шега, но го вземам и го качвам на раменете си, и го нося до каливата. Оттогава се научих да не изпълнявам повече волята си.

Когато отивахме някъде, имахме правило, единият да върви на разстояние петнадесет-двадесет метра след другия, за да избягваме прънословието и непрестанно да се молим. Ако се случваше да срещнем някого, го

⁷Кириакон - съборният храм на скита, в който обитателите на скита се събират за общи служби, обикновено на празници и в неделни дни, откъдето идва и названието (гр. кириакѳ), от кириакѳ - “неделя”).

⁸В продължение на цялото многовековно битие на Света Гора е съществувало предание, че група от седем (съгласно други предания, дванадесет) подвижници живее в крайно напрегнат подвиг; единственото им занимание е непрестанната молитва за целия свят. Те са получили от Господа специална благодат да живеят без покрив над главата, голи и да бъдат невидими за очите на другите хора. - Б. а.

поздравяваме с поклон, без да влизаме в разговор. Понякога попадахме и на любопитни. Те виждаха двама боси монаси, облечени с дрипи.

- Откъде сте? Къде отивате? Не ви ли е студено, като ходите боси?

И така нататък.

Старецът - нито дума. А пък аз от чувство на съжаление не мога да не разменя две-три думи.

Но после Старецът ме спираше и ме питаше с шеговит тон:

- Какво стана, отец Арсений? Изповяда ли човека? Достоен ли е да стане свещеник?

Така Старецът ме поправяше по заобиколен начин”.

- Добре, Геронда, но няма другите отци не разбираха вашите подвизи?

- Старецът се прикриваше, доколкото това бе по силите му. И, разбира се, малко се преструвахме на юродиви, затова мнозина ни считаха за прелъстени.

Веднъж отидохме на един храмов празник. След литургията всички тръгнаха към трапезарията. Последвахме ги и ние. Трапезарят, щом ни забеляза, че сме боси и сме облечени с дрипи, веднага нададе вик и ни изгони. Тръгнахме си, без да отроним нито дума. Тогава ни догони един непознат, заведе ни в една стая и ядохме от всичко каквото имаше на масата.

”Послушанието е по-добро от жертва“

Както написах в началото, тези двама атлети били като едно тяло и сякаш се допълвали един друг. В телесния труд преуспявал повече, разбира се, отец Арсений.

След многочасово нощно бдение Великият Старец се занимавал с ръкоделие, изработвайки обикновени малки кръстчета, а отец Арсений в повечето случаи се грижел за външните работи по постройката, за основите, за всичко. Също така често слизал до пристанището⁹, за да вземе шестдесет-седемдесет килограма товар не толкова за себе си, колкото за други престарели монаси. Това също влизало в задълженията му.

А що се отнася до бдението, то в продължение на много години той не бил и помислял да поседне по време на бдение или да направи по-малко от три хиляди поклона. Също в продължение на много години подвижниците не били лягали на легло, както отец Иосиф пише в писмата си.

“Но накрая - казва отец Арсений - едни монахини поправиха тази наша крайност. Веднъж Старецът напусна Света Гора с цел духовна подкрепа на някои манастири. В един женски манастир сестрите се убедиха, че както застелят леглото вечерта, такава го намират и сутринта. Това стигнало до игуменията. Вика тя Стареца и му казва:

- Умееш ли да проявяваш послушание?

- Умея.

- В такъв случай, от днес, когато почиваш, ще лягаш на легло.

Старецът се озовал в трудно положение, но проявил послушание. За първи път легнал на легло и щом се събудил, почувствал такъв прилив на сили, такава яснота на ума, че разбрал думите на Писанието: *Послушанието е по-добро от жертва* (1 Цар. 15:22). Бдението минало толкова добре, че като се върна, той ми каза:

⁹На пристанището имало склад за съхранение на продукти. - Б. а.

- Отец Арсений, от днес ще почиваме на дървените си нарове.

И аз без възражение отговорих:

- Да бъде благословено¹⁰.

Доброто разположение и благословение на Стареца

“Мнозина идваха при нас, но малцина останаха. Животът ни бе суров. Но въпреки това те вземаха от Стареца няколко урока и отиваха там, където можеха да живеят. “По-добре е да живееш в послушание, което е безопасно, и да имаш смирен помисъл”.

- Дядо Арсений, как можеш след толкова трудно бдение да се изкачиш на такава стръмна планина?

- По природа имам здраво телосложение. Но по принцип, когато послушникът има вяра в благословието на стареца, може планина да премести. Често, като вземах товар, превишаващ силите ми, падах на колене. Но щом се прекръствах и призовавах благословието на Стареца, товарът ставаше по-лек, мен сякаш някой ме бутваше отзад и аз литвах като птичка, като се молех непрестанно. Веднъж Старецът, заминавайки за света, ми казва: “Отец Арсений, ще се върна след петнадесет дни и ще докарам много неща. Щом чуеш сирена на кораб, слез надолу”. - “Да бъде благословено”.

Когато Старецът тръгна, си помислих: “Сега, Арсений, когато си сам, дали да не си стегнеш по-здраво пояса?”. Извършвайки всеобщо бдение, цяла седмица не сложих нищо в устата си, като си казвах: “Старецът няма да си дойде скоро”. Но чух сирената на кораба седмица по-рано. Старецът си дойде. Веднага побързах да слеза надолу и вдигнах около седемдесет килограма, поклоних се на Стареца и литнах като птичка”.

- Дядо Арсений, а там, горе, откъде вземахте вода¹¹.

- Имаше цистерна, в която по жлеbove се събираше дъждовна вода, която едва-едва ни стигаше за най-необходимото. А за ремонта на келиите ни носех на рамо вода отдалеч. Веднъж слънцето печеше много силно. Старецът ме съжалил и казал на Божията Майка: “Моля Те, моя Богородице, дай малко вода, защото на отец Арсений му е много трудно”. Тогава чул откъм съседната скала някакъв шум, обърнал погледа си натам и що да види? Скалата била покрита с капки вода и те капели от нея. Веднага подложихме леген и събрахме вода. Тя се оказа достатъчна. Оттогава се освободих от задължението да нося вода.

Различни случаи из живота на двамата подвижници

- Дядо Арсений, ти каза, че Старецът е излизал в света. Ти не пътуваше ли заедно с него?

- Старецът имаше великата дарба да укрепява душите. А по отношение на мен това бе все едно да пусна козел в зеленчукова градина. Но веднъж заедно напуснахме Света Гора заради сестра ми и заминахме за Егина, за да се запознаем Старецът с отец Иероним. Но когато двамата старци беседвали насаме, отец Иероним, както ми разказа после сестра ми (старица Евпраксия), бил изумен от това, което чул от осветените уста на Стареца. Оттогава той се отнасяше с голямо благоговение към него. Друг път, когато бях нужен извън Света Гора, отидохме в град Драма при мои роднини, които бяха пристигнали от Русия, понеже не бяха издържали притесненията от страна на комунистите.

¹⁰В гръцките манастири в отговор на заповед или молба да се направи нещо е прието да се отговаря: “Да бъде благословено” или “Благослови”.

¹¹Уместен въпрос за Атон, защото практически навсякъде на Света Гора монасите вземат вода от естествени извори, извиращи от планините. А високо в планините възникват трудности с водата.

Веднъж бях сам в скита “Свети Василий”. Не знам как, но един човек от Пирея бе сбъркал пътя и се озова до келията ми. Приех го и му предложих, ако желае, да пренощува. “Не, не - казва ми той, - тръгвам си. Как можеш, отче, да живееш с години сред тези скали? И да ме вържеш, ще скъсам въжето и ще избягам”. - “А ти къде живееш?” - “В Пирея”. - “А мен - му отговарям - ако ме вържеш в Пирея, ще скъсам въжето и ще дойда тук”.

Действително, отец Арсений с цялата си простота бе дал мъдър и точен отговор. Той продължи:

- Е, това е нищо. А един друг ни накара да слезем през нощта от “Свети Василий” в “Света Анна”, защото не можа да издържи повече поради голям страх. Той дойде вечерта и Старецът го настани в своята келия, а сам започна бдение в църквата. Внезапно чуваме викове, вопли. Тичаме при него. Той се хвърля към нас, целият се е свил и трепери. “Какво става, благословени?”. Той се хвърля с плач в нозете ни: “Дойдоха демони и ме пребиха жестоко. Ще ме убият. Отведете ме по-бързо в “Света Анна”. Не мога повече”. Старецът му казва: “Успокой се, чедо, докато се съмне. Няма да те закачат повече, сбъркали са. Всяка нощ ме бият, но ти претърпя това поради грешка”. Но каквото и да му говорехме, той все държеше на своето: “Искам да си тръгна”. Каква да правим? През нощта, в тъмното, го изпратихме до “Света Анна”.

- Какво, дядо Арсений, наистина ли ви биеха демони?

- През първите години ни биеха много и двамата, но повече биеха Стареца, защото неговата молитва ги изгаряше. А мен ме биеха по-малко както поради това, че няхах същото духовно състояние, така и поради това, че бях послушник.

Послушникът, който има истинско послушание и изповядва помислите си, не им дава повод. Щом види, че целият се отдаваш на послушанието и се занимаваш и с духовни упражнения, тогава изкусителят се старее да постигне това - да скриваш помислите си от стареца.

Ще ти разкажа една случка, която стана с нас. Ако Старецът нямаше дар на благодат, сатаната щеше да изтръгне един монах от ръцете ни.

Там, в “Свети Василий”, с нас живееше един влах, отец Янис¹², много благочестив, но прост човек. По едно време той престана да изповядва помислите си пред Стареца. Старецът го подпитва: “Как си, отец Янис?” - “Добре, много добре, Геронда”. - “Нямаш ли някакъв помисъл за изповед?” - “Не, не, всичко е наред”.

Междувременно по време на молитва Старецът чувстваше голямо безпокойство за отец Янис. Някакъв глас му каза, че нещата при отец Янис са зле. И Старецът ми каза: “Бързо извикай отец Янис”. Викам го. Той идва и Старецът се обръща към него строго: “Искам да изповядаш пред мен помислите си”. - “Но, Геронда, нямам нищо...”. Старецът го прекъсва: “Няма да си тръгнеш оттук, докато не се изповядаш”.

Тогава той бе принуден да измънка следното: “Благослови, Геронда, но имам заповед от моя Ангел да не казвам нищо на никого. Ето, по твоите молитви напоследък бях удостоен да се моля заедно с моя ангел. Но щом ме принуди, това е подходящ случай да ти поискам прошка ако в нещо съм се провинил. Защото тази нощ ще се спуснем заедно при отец Матей, за да се причастя, а после пророк Илия ще слезе, за да вземе душата ми на огнена колесница”.

Едва чул това, Старецът му зашлеви плесница. Къде се дянаха и колесниците, и издиганията! “Прелъстени - му казва Старецът, - ти си в ръцете на сатаната и той се кани да те хвърли от някоя стръмнина, за да те изпрати в геената, а ти говориш такива неща!” - “Но, Геронда, няма това е възможно?” - “Почакай и ще видиш дали е възможно!”.

Още същата нощ в часа на посещенията на “ангела” той се явява, но този път не в образ на Ангел, а във вид на същински дявол, с рога, и казва свирепо: “Нали ти казах, скапан монахо, да не разказваш на Стареца за нашата тайна? Ех, и ти ловко се измъкна! А аз толкова добре бях нагласил всичко, за да те сринам!”.

¹²Иоан.

Едва чул това, отец Янис се ужасил, веднага изтичал при Стареца, паднал в нозете му и му благодарил. Виждате ли колко е опасно за монаха да скрива помислите си?

Пример за духовното разсъждение на стареца Арсений

“Друг монах, от друго братство, започна монашеството с огромна ревност. Постъпи като послушник при един много строг старец, който живееше по-надолу от нас, и отначало се подвизаваше много сурово: по цяла нощ бдение, стоене, поклони, пост, послушание, чиста изповед и така нататък.

Но след като минаха две-три години, охладня, даде власт на изкуителя и полекичка започна да дава на заден ход. Умът му се замъгли в молитва, по време на която той седеше, спеше, събуждаше се, чувствайки се отпаднал, пак заспиваше и накрая стигна дотам, че изобщо не можеше да изпълнява правилото си. Но това още не е всичко. Натисна го демонът на блудството и започна жестока война с него.

Едновременно с това той пораждаше у него отчаяние и му шепнеше на ухо, че за такива лоши дела със сигурност ще попадне в ада. Но най-страшното бе, че врагът му внуши такъв срам, че той, победен от този срам, не можеше дори да се изповядва. Врагът му казваше: “Окаяни, ти, който извърши толкова бдения с толкова поклони, проля толкова сълзи, предприе такъв подвиг, какво ще кажеш сега на стареца? Ако чуе за безобразията ти, и най-вече - за блудната бран, непременно ще те изгони. Не е ли по-добре сам да си тръгнеш?” - “Но дори и сега - мислеше монахът - трябва да намеря някакъв предлог. Какво да правя?”.

Но явно Бог се смили над него и му внуши мисълта: “Дали да не отида при отец Арсений и да не открива помислите си пред него?”.

Идва монахът с наведена от срам глава и след дълги усилия изцежда от себе си всичко, и най-вече - за блудната бран. Понеже бе неопитен, той си мислел, че ако се изповядва, ще му се скарам. А аз, знаейки от собствен опит за уловките на дявола, го прегръщам в обятията си и му казвам:

- Юнак си ти, чедото ми. Сега разбрах, че си подвижник и че Христос те обича.

- Мен ли, дядо Арсений?

- Да, теб. И за да ти докажа това, кажи ми искрено: когато пребиваваше в сурови подвизи и нямаше бран, какво си мислеше за себе си?

- Тогава, дядо, бях малък светия, а сега съм най-лош от всички.

- Точно така! Сега говориш правилно. Всичките ни подвизи и трудове трябва да имат за свой завършек смиреномъдрието. Никога не си бил светия, но те е покривала Божията благодат, а ти си си мислел, че това е твоя собствена заслуга. Затова благодатта те е изоставила, за да разбереш кой си всъщност. Но с изповедта благодатта отново ще дойде. Само че занаят не се срамувай да се изповядваш пред твоя старец и здраво дръж следния помисъл: “Аз съм нищо. Всичко добро, което имам, е от Бога, по молитвите на моя старец. Ако той ме изостави, веднага ще падна”.

Оттогава този монах се изповядва при стареца си и досега се подвизава с голяма ревност”.

Благодарение на тези примери можем да направим извода, че старецът Арсений като увенчаване на своите подвизи сам бе достигнал до мярата на смиреномъдрието и бе научен от Светия Дух на същите думи, които Христос е казал на неговия съвременник - руския подвижник Силуан: “Дръж ума си в ада и не се отчайвай”.

Малко за преподобни Силуан Атонски

Щом като си спомнихме за този велик негов съвременник - руски подвижник, ще разкажа как веднъж попитах отец Арсений:

- Дядо Арсений, може би сте познавали и свети Силуан?

- Бяхме слушали много за този велик подвижник и Старецът ме попита дали желая да отидем и да се запознаем с него, но аз предпочетох да кажа “не”.

- Но защо, дядо?

- Аз знаех руски, а Старецът - не. Не ме устройваше, аз да говоря, а Старецът да мълчи. Той добре познаваше стареца Софроний¹³, който сам ни намери и ни посещаваше редовно, защото изпитваше голямо уважение към Стареца¹⁴.

Отказът на предложението на Стареца в дадения случай не е преслушание, а, напротив, свидетелство за голямото му смиrenomъдрие и разсъждение. Като послушник не го е устройвало той да говори, а Старецът да мълчи. Мнозина от нас би следвало да обърнат внимание на това и да го използват като пример за себе си.

За бдението

Като чу разказа за младия подвижник, един брат каза на стареца Арсений:

- Дядо Арсений, и аз отначало извършвах бдение, стоейки прав цяла нощ, извършвах двойно повече молитва по броеница, умилението и сълзите ми никога не секваха. Изобщо не познавах бран, с готовност изпълнявах послушанието и работата. Но сега нямам такова самопринуждение и не издържам дори стоенето на молитва по цяла нощ. А най-лошото от всичко е, че щом седна, веднага ме налягат нехайство и сън.

- По колко часа спиш?

- По четири-пет.

- Чедо мое, не гледай какво сме правили ние. По-рано хората имаха друго телосложение. Това ветхо тяло си иска своето. Ти по цял ден извършваш тежка работа и спиш малко. Отсега нататък ще спиш по шест - шест и половина часа: около четири - четири и половина часа нощем и по два часа сутрин.

Братът казва с младежката си ревност:

- Но, дядо, нима може да намалявам подвига?

И старецът му отвърща шеговито:

- Е, тогава недей да спиш извън това - не спи по време на молитва!

Братът потвърди пред мен, че с помощта на този разсъдителен съвет на стареца е установил за себе си правилен начин на бдение.

Друг брат попита:

- Дядо Арсений, нощем бодърствам, но нозете не ме държат, затова през по-голямата част от времето седя, но понякога ме обзема нерадение и сън.

- Нощният пазач, ако се умори да стои, сяда. Дори понякога и да задреме за малко, докато седи, не е виновен. Но ако внезапно го заварят да лежи на легло, ще го уволнят. Същото е и при нас. Дори по време на подвиг сънят да ни пограби малко, това не е голяма беда. Но ако изкусителят успее да ни сложи да легнем на легло, тогава ни поглъща като зелка.

- Дядо, а какво да правим, когато ни налегне дрямка?

¹³Схиархимандрит Софроний (Сахаров; 1896-1993), автор на книгата “Старецът Силуан”.

¹⁴В книгата си “Старецът Силуан” отец Софроний казва, че докато е бил на Света Гора, познавал седем велики подвижници. Единият от тях, както твърди иеромонах Захария от Есекс, е бил старецът Иосиф. -Б. а.

- О! Има много лекарства. Ако се молиш прав и си се уморил, не сядай, а коленичи. Ако дремеш и на колене, стани. Походи малко, произнесай молитвата на глас, с болка, от дълбините на душата, докато това е възможно. Нима Давид не казва: *От дън душа викам към Тебе* (Пс. 129:1). Има още едно лекарство: понаплискай лицето си с малко вода. Исаак Сирин казва: “Желаещият да се спаси изобретява различни начини за това”

Ако и това не помогне, тогава има още едно, висше лекарство. Старецът го наричаше лекарство против всяка страст: “Счупи един клон и щом те нападнат дрямка или помисли, удари се силно два-три пъти по бедрата и ще видим дали ще се събудиш, или не!”

От нашия Старец имаме обичай преди бдение да изпиваме по чашка кафе за ободряване, помагачо при бдение. Но ако още в началото имаме топла молитва, съзерцание, умиление, тогава това не ни е нужно и първо трябва да изпълним правилото си¹⁵. По-късно, когато “моторчето” отслабне и поиска зареждане, го запалваме отново с помощта на различни изкуствени средства - обичайните поклони и прекръствания, на които ни задължава ежедневното ни правило, всекиму - по толкова, колкото разсъди старецът.

Но всички тези лекарства са само за да запалим мотора, докато не наведем Христовото милосърдие да стопли сърцето ни. Ако Той ни даде и малко сълзи, тогава очите се разгарят.

Ах, тези сълзи! Докато сте млади, подвизавайте се да придобиете любов към Христа и към Божията Майка, да вкусите тези сълзи на любовта. Придобил си сълзи? Бдението става празник! Освен това старецът Арсений придаваше значение и на други фактори, например на метеорологичните условия.

Най-подходящото време от годината за молитва е есента и пролетта, когато времето е ясно. Ако по това време на годината имаме проблеми с молитвата, тогава със сигурност имаме проблеми в друго: изкушителят има власт и са необходими самоизследване, изповед и пазене на сетивата.

Затова, доколкото е възможно, се пазете от непослушание, осъждане, гордост, завист, преяждане и от всичко, което отваря вратата пред изкушението, а също и от охлаждане. Дошъл е часът ти и си се събудил? Не се разсейвай, не се прозявай, не ставай вяло. Монашеството изисква от нас бодрост, защото от това зависи дали ще живеем, или ще умрем. Събудил си се? Стани, прекръсти се и веднага: “Господи Иисусе Христе, помилуй ме”.

Подчертаваше също, че условие за преуспяване в молитвата е вярата в стареца и чистата изповед на помислите.

Като още един много важен знак за духовното ни преуспяване служи специалната благодат в неделни дни и на велики празници. Когато човек в тези дни не чувства двойна благодат, това означава, че нещо при него не е наред.

Дневен режим

Едно от най-важните условия за монашески живот е дневният режим.

Отец Арсений казваше как се е научил от своя свят Старец, че истинският монах няма дневен режим, но в същото време и без дневен режим той не счита преуспяването за възможно. И обясняваше, че послушникът никога няма право да проявява непослушание към стареца, оправдавайки се, че това ще наруши дневния му режим. Но когато послушанието не го принуждава да нарушава режима, той трябва да го спазва строго. Дошъл е часът да излезеш на послушание? Не се бави нито минута. Но работи толкова, колкото те задължава дневният ти режим. Ако кажеш: “Добре, още съвсем малко”, ти отнемаш времето от вечернята. Идва време за сън, а ти отиваш на вечерня. Случват се и по-лоши неща. Някои през времето, предназначено за сън, седят и празнословят. Лягат да спят късно, стават още по-късно. В резултат - безсъница, различни неразположения и леност при изпълняване на правилото.

¹⁵Освен общите служби, монахът е длъжен в килията си да прави поклони и да се моли по броеница.

“Веднъж - ни разказа той, - когато бяхме в пещерите на Малката “Света Анна”, братята дойдоха отдалеч, донесоха много неща и риба. Настъпваше времето за почивка. Те казват:

- Дядо Иосифе, донесохме риба. Трябва да я оправим, иначе ще се вмирише.

Старецът, без да влиза в спор, отговаря:

- По-добре да се развали рибата, отколкото - нашият ред. Оставете я както си е и веднага вървете да спите.

На следващия ден той ни казва:

- Нарочно направих така, че рибата да се вмирише, за да можете да запомните този пример за цял живот.

И нима Старецът бе разточителен? В скита “Свети Василий” често се хранехме с вкиснала храна, за да не я изхвърляме. Веднъж в Нови Скит, когато братята не можеха да ядат вкиснат боб, за да не го изхвърляме, той отправи топла молитва със сълзи. На следващия ден той ни даде този боб и ние го изядохме. Но бобът бе станал сладък като захар!”.

- Дядо Арсений, какво да правя, когато през времето за почивка не мога да заспя?

Светите отци казват: “Седи в килията си и килията ще те научи на всичко”.

Четене

Отец Арсений считаше за задължително и четенето. Казваше: “Четенето също е вид молитва. Всеки ден четяхме по една-две глави от Свещеното Писание и след това - книги от светите отци. А що се отнася до Исаак Сирий, той винаги ни беше под ръка. Не ти трябва друга книга. Достатъчен ти е Исаак Сирий, той говори за всичко. Но освен него четяхме и “Лествица”-та, и авва Доротий, и “Евергетинос”¹⁶ и свети Макарий¹⁷ и много други, а също така и житията на светиите. Като четем житията на светиите, получаваме двойна полза. Първата полза се състои в това, че примерът на техните подвизи ни събужда от съня на нехайството. А втората - в това, че когато четем с благоговение житията на светиите, тези светии се молят за нас на Христа.

Но винаги преди да започнем четенето, трябва да се помолим. След молитва четенето на житие на светия ни довежда до такова умиление, че не сме в състояние да спрем сълзите. Това е така, защото молитвата просвещава ума”.

- Дядо Арсений, кое от Свещеното Писание да четем най-много?

- Цялото Свещено Писание е боговдъхновено и трябва да го четем цялото. От Стария Завет трябва да отделяме специално внимание на Псалтира. Това е много силна молитва.

Словото на стареца Арсений – плод на опита

Живеейки съвсем близо до стареца, се убедихме, че простите неща, на които той ни учеше, бяха не просто разсъдъчни думи, а нещо, което той самият изпълняваше и с което живееше. Затова от своя излишък лесно предаваше това и на нас.

¹⁶Евергетинос (гр. εὐεργετικός - “благодетелстващ”) - сборник светоотечески съчинения. Тази антология е озаглавена така по името на нейния съставител, Павел Евергетидски (XI), основател и ктитор на манастира “Богородица Евергетиди” (Благодетелка) в Константинопол.

¹⁷Тук трябва да отбележим, че по онова време тези отечески съчинения бяха разпространени в оригинал, тоест в древногръцкия им вариант. Въпреки това старецът Арсений с помощта на бедния си и несъвършен гръцки език е разбирал в пълнота трудните и високи светоотечески мисли. Нима и това не е било велико чудо на послушанието? - Б. а.

Когато отец П. отишъл за първи път като послушник в “Буразери”¹⁸, помислите¹⁹ го нападнали с такава сила, че по време на бдението не можел да произнесе молитва. Той тича при стареца Арсений и го моли за помощ. А старецът му казва:

- Не скърби. Ще се помоля и тази нощ няма да имаш помисли.

И действително, както уверяваше братът, през следващата нощ нито един помисъл не се приближил до него, така че той се удивлявал на силата на молитвата на стареца. Когато започнали да бият клепалото за ежедневната Божествена литургия, послушникът изтичал да благодари на стареца, който му отговорил просто:

- Това е защото тази нощ ти изпрати всички помисли при мен!

Друг брат веднъж по недоразумение се озовал в изкушение и го затворили за две нощи в полицейския участък. Намирайки се в такава голяма беда, той от цялата си душа призовал молитвата на стареца. “Тогава - разказва той - в душата ми веднага се запали пламък с такава сила, че в продължение на две денонощия не ядох, не пих, не седнах, не задряхах, а нозете ми, подобно на два дирека, ме държаха прав и се молех непрестанно”.

Това, както уверява братът, било велик дар на стареца. Да, той отчасти показва на чедата си това, което притежаваше, намирайки се още в земния живот...

Но въпреки това, като се сравняваше с Великия Старец, той поради смиреномъдрие се виждаше много далеч от него.

Беседи на стареца Арсений с благочестиви поклонници

Освен тесния кръг послушници, старецът бе посещаван от мнозина монаси и миряни, жадуващи за висш духовен живот и просеци неговите молитви.

При беседа с миряни той имаше благословен обичай. Казваше им:

- Я да ви видя ръцете.

- Но защо, дядо?

- Искам да видя дали носите халка²⁰. Ако носите халки, ще говорим на едни духовни теми, ако сте ергени - на други.

Когато посетителите се интересуват от умствената молитва, той ги питаше:

- Имате ли духовник? Изповядвате ли се? Ходите ли на църква, молите ли се вкъщи? Постите ли в сряда и петък? Причастявате ли се редовно?

Ако посетителите бяха семейни хора, добавяше:

- Спазвате ли въздържание с жена си по време на пости, неделни дни, на празници? Толкова ли деца имате, колкото ви дава Бог? Имате ли любов към врагове и приятели? Ако постъпвате така, тогава ще побеседваме за умствената молитва. Ако не, то няма и умствена молитва. И няма да си губим времето.

¹⁸“Буразери” (или по друг начин, Белозерка) - известна килия в чест на светителя Николай, принадлежаща понастоящем на сръбския манастир “Хилендар” и заселена с гръцки монаси. За живота на стареца Арсений заедно с братството в “Буразери” виж по-нататък.

¹⁹“Помислите” - това е стилно смущение на ума, при което молитвата често бездейства, намира се сякаш в състояние на задух, а душата изживява истински мъки. - Б. а.

²⁰Имайки предвид дали са женени. - Б. а.

Един благочестив студент - богослов, който често посещаваше "Буразери", зададе на отец Арсений следния въпрос:

- Дядо Арсений, как е възможно, съгласно завещанието на апостол Павел, да се молим непрестанно? (виж 1 Сол. 5:17).

Старецът се озова в действително трудно положение. Самият той преживяваше в себе си това тайнство. Но как да обясниш това с думи така, че събеседникът, още непосветен в този език, да те разбере? За да излезе от трудното положение, той бе принуден за миг да откряне вътрешния си свят, като каза:

- Как да ти обясня, чедото ми? Сега с теб разговаря езикът ми, но в сърцето моторчето работи непрестанно.

Студентът се изуми от отговора, мислейки за това, "какъв пламък може би обкръжава този простицък старец, щом едновременно с беседата той запазва вътре в себе си непрестанната молитва!".

Студентът попита отново:

- Дядо Арсений, знам, че постите много строго. Как издържате това?

И старецът каза прости, но мъдри думи - плод на просвещение:

- Ако имаш в къщата си мъртвец, ще поискаш ли да ядеш и да пиеш?

След като поразмисли, впоследствие той ми обясни, че старецът непрестанно има в себе си толкова напрегнат спомен за спасителните страдания²¹, че пламъкът на болката и любовта едновременно с помненето на смъртта намаляват и естественото и неподлежащото на укор чувство на глад.

Споменатият младеж, след като завърши учението си, се засели на Света Гора, където и бе постриган за монах. Днес той е игумен на манастира "Ватопед"²².

Друг студент редовно ходеше в Буразери, за да получи съвет и благословение от стареца. Веднъж, след като се отби при него и получи благословение, на излизане той забеляза, че старецът прошепна нещо на намиращия се до него брат. После го попита от любопитство:

- Какво ти каза старецът на ухо?

- "Каза: "Този ще стане монах в "Григориу".

Сякаш заляха младежа със студена вода. Той действително имаше такова намерение, но поради лични причини държеше това в пълна тайна. Днес е иеромонах и играе забележима роля в братството на манастира "Григориу".

По време на друга беседа на стареца с група миряни един благочестив младеж му каза:

- Дядо Арсений, помоли се, моля те, и за мен.

- Как да те наричам?

- Андрей.

- Ще се моля за Андрей, но за да даде молитвата ми резултат, е нужно и Андрей да бъде заинтересован от това и сам да се моли за себе си. Свети Антоний казва: "Нито аз ще те помилвам, нито Бог ще те помилва, ако преди това ти не помилваш самия себе си".

- Как да разбирам това, дядо?

²¹Тоест за Христовите страдания.

²²Това е архимандрит Ефрем. Той, както и мнозина обитатели на "Ватопед", е родом от Кипър.

- Нима не го разбра? Е, добре. Тогава ще ти разкажа какво се случи тук в наши дни. Един поклонник ходеше из пустинята²³, търсейки светии, точно както ти правиш сега, за да се помолят за него. Намери той един подвижник и му казва: "Умолявам те, дядо, помоли се за мен. Имам сериозни трудности". На подвижника му стана жал и еженощно по време на бдение се отдаваше на молитва за този мирянин.

Една нощ по време на молитва вижда край келията си сатаната, който му се присмива. Монахът му казва: "Защо нарушаваш безмълвието ми, проклетнико?". И сатаната отговаря: "Ха, ха, ха! Смея се, защото напразно извършваш бдение за моя човек²⁴. И той също извършва бдение, но в моите обители²⁵. Току-що завърши бдението си и сега хърка!"

Сега разбра ли какво искам да кажа?

- Да, дядо, сега разбрах, че и ние трябва да живеем по християнски и да полагаме всевъзможни усилия за това.

Друг младеж го попита:

- Дядо Арсений, какво да правя? Когато ходя по нужда, ме напада демонът на нечистотата.

- Бори се и ти с него, като произнасяш молитвата бързо и непрестанно.

- Но, дядо, нима може да се молим в тоалетната?

- В нужника ли²⁶? Кой ти каза, че не може? Нима апостолът не казва: *Непрестанно се молете?* (1 Сол. 5:17). Ти воюваш? Воювам и аз. Ти ми влагаш помисли? Аз ги изгонвам чрез молитвата.

Нима не знаеш за младежа, който с много молитви посрамил сатаната? Веднъж изкусителят изпаднал в ярост от усърдната му молитва. Когато младежът отишъл по нужда, той намерил повод, явил му се и казва: "Не те ли е срам да се молиш в нужника?". А младежът веднага отговорил: "Да, и в нужника ще се моля непрестанно, за да изхвърля нечистотата от душата си!"

Сатаната не издържал, и посрамен се превърнал в дим.

Затворникът Иосиф се причастява от ръцете на Ангел. Сурови подвизи. Ябълки от Божията Майка

Старецът разказваше за отец Иосиф, че един от многото подвизи, които той извършвал, бил затворът в пещера за дълго време, когато изобщо не излизал навън. "Тъй като не бях в такава мяра - каза старецът Арсений - го осигурявах с всичко необходимо".

На един голям празник Старецът усетил в себе си такова огромно желание да се причасти с Божествените Тайни, че от сълзи земята под нозете му станала на кал, когато оплаквал себе си като недостоеен за Тялото и Кръвта на нашия Спасител.

Докато отец Иосиф се намирал в такова силно съкрушение, в тъмната пещера внезапно засияла небесна светлина. Повдига поглед и какво да види? Небесен Ангел държи в ръце лъжичка с Господните Тяло и Кръв и казва тихо: "Причастява се Божият раб монах Иосиф с Тялото и Кръвта Христови". Причастил го и станал невидим.

²³Има се предвид пустинята на Света Гора, тоест скитовете и уединените каливи.

²⁴Янис. - Б. а.

²⁵Тоест в развратни заведения. - Б. а.

²⁶Така много точно нарече на понтийски тоалетната. - Б. а.

Но какво, може би отец Арсений е изоставал в подвижническото си мислене? “Като слушах - казва той, - че мнозина светии са носели на тялото си власеница, изпробвах и аз този подвиг, но какво да ви кажа, не издържах. Цялото ми тяло се покри с рани, тя ме бодеше като с гвоздеи. Търпях я около година и я съблякох”.

Може да се попитаме: “Кой от нас ще издържи тези дебели косми да ни бодат като игли?”.

Тези двама велики аскети по време на суровите подвизи на младостта си никога не палеха печка, за да се стоплят в зимния студ под връх Атон. И при това доста често ходеха по заснежената пътека, за да се изкачат до любимата си църквица “Пресвета Богородица”, където прекарваха нощите в молитва.

“Веднъж през зимата - разказва старецът, - докато се изкачвахме по заснежената пътека и се приближавахме до църквата на Божията Майка - дали по дяволско действие или като изпитание за нас от Богородица - ни обгърна такава гъста мъгла, че не виждахме нищо и на крачка пред себе си. Старецът ми казва:

- Отец Арсений, тук, нагоре, местата са опасни. Можем да паднем в някоя пропаст. Не е ли по-добре да пренощуваме тук.

Какво да ви кажа? Извършихме такова прекрасно бдение, което не мога да забравя! На сутринта едва се развидели и какво да видим? Били сме до църквата. И това бе подарък от Божията Майка.

А друг път, когато се изкачихме тук вечерта уморени и изтощени, как се погрижи за нас нашата Добра Майка! Като влязохме в храма, почувствахме благоухание от две наскоро откъснати ябълки, поставени до Нейната икона. Старецът беше по-смел, казва ми:

- Отец Арсений, да изядем тези ябълки и да опънем броениците²⁷ за този, който ги е дарил. Той ги е оставил за нас, защото сме в нужда.

Те бяха толкова сладки, че си казахме, - приличат на райски ябълки. Щом ги изядохме, умовете ни се отвориха и ние се спогледахме.

- Кой месец е сега, отец Арсений?

Беше към края на февруари.

- Откъде са се взели по това време такива пресни ябълки?²⁸

Веднага паднахме ничком пред иконата и със сълзи благодарихме на Божията Майка за този небесен дар, в който се прояви нежната ѝ майчина любов. В онези времена не съществуваха хладилници, затова няма никакво съмнение, че това бе небесен дар от Богородица”.

Отец Герасим (Менаяс)²⁹

Попитавме стареца Арсений дали с тях са живели други монаси.

“Мнозина ни посещаваха, получаваха полза от Стареца, но не можеха да издържат на нашия живот.

Веднъж при нас дойде един много образован монах. Казваше се Менаяс (Това е известният учен монах Герасим (Менаяс)). Намираще се в много трудно положение, затова помоли да поживее малко с нас. Старецът каза, че ако проявява послушание, нека да живее с нас колкото иска.

²⁷Тоест ще се молят по броеница за този, който е донесъл ябълките.

²⁸Ето какво пише за тази случка друго духовно чедо на стареца Иосиф - отец Иосиф Ватопедски: “Трябва да се има предвид, че в онези времена, до 1935 година, съвременните средства за съхраняване и транспортиране на плодове и зеленчуци още не съществуваха. Затова е невъзможно да се предположи, че някой ги е оставил там. Външни лица тогава не посещаваха Атон, както в наши дни, а отци и благочестиви поклонници се изкачваха на върха в средата на лятото, защото само тогава метеорологичните условия позволяват това” (Монах Иосиф Ватопедски. “Старецът Иосиф Исихаст - живот, подвизи, учение”. Славянобългарски манастир “Св. Вмчк Георги Зограф”, Света Гора, Атон, 200 година, стр. 71-72.

²⁹Монах Герасим(Менаяс; 1881-1957) - известен атонски подвижник, послушник на стареца Калиник Исихаст, споменат по-горе.

Този човек мъкнеше някакво куфарче. Старецът му казва:

- Какво има вътре?

- Лекарства, Дядо. Затова и дойдох при вас: може би ще ме излекувате.

- Ще те излекувам, но при едно условие: ако изсипеш съдържанието на този куфар в урвата и ако ядеш по веднъж на ден това, което ядем и ние.

- Но, Дядо, ако изхвърля лекарствата, ще умра. Само те ме крепят. А и по отношение на храната, поради заболяване, трябва да спазвам диета, да се храня по малко и често.

- Много добре, както е по-добре за теб.

Вечерта му казва:

- Е, добре, чедо, утре сутринта върви с Бога някъде на друго място.

- Но, Дядо, аз дойдох при теб, за да ме изцелиш.

Старецът отново:

- Казах ти: за да останеш тук, искам от теб две неща - да изхвърлиш лекарствата и да се храниш веднъж дневно.

- Но, Дядо, така няма да стане.

- Тръгвай си.

- Не мога.

Той не си тръгваше, но и не проявяваше послушание, докато Бог не се смили над него и той не чу в себе си висок глас: "Защо не слушаш Стареца?".

Тогава най-после изхвърли лекарствата и започна да се храни заедно с нас. На следващия ден сутринта идва радостен при Стареца и казва:

- Нямам думи, за да ти се отблагодаря. Всички болести изчезнаха и се чувствам като дете.

Той имаше седем сериозни заболявания. Но какво стана след това? Един ден идва и казва:

- Дядо, една от седемте болести се върна обратно.

- Искам да изповядаш помислите си.

- Вчера, Дядо, дойде един помисъл на неверие и ми казва: "Той те накара и ти изхвърли лекарствата. Ами ако, като човек, пак се разболееш, къде тук, в пустинята, ще намериш такива лекарства?"

- Ето я причината - отговаря Старецът, - затова се е върнала болестта.

- Излекувай ме, Дядо, и обещавам, че занапред ще бъда внимателен.

- Стига ти, че бе излекуван от шест болести. Тази ще ти остане, за да бъдеш внимателен и за да имаш и мъничък кръст.

Ефрем "Дебелия"

"След отец Янис Влаха (за когото споменахме по-рано) с нас живя друг благочестив младеж, когото постригахме с името Ефрем. И понеже бе малко пълничък, го нарекохме "Ефрем Дебелия". Той бе

много добър: подвижник и послушен. Разбира се, малко облекчаваше живота ми, защото бе със силно телосложение. Но като слизаше до пристанището за различни неща, чу лъжливи слухове, че някои послушници получават разрешение и заминават за света за няколко дни. Подкокоросаха го. Идва той при Стареца и иска отпуск за една седмица.

По време на молитва Старецът получи ясно известие: “Не изпращай отец Ефрем в света, защото няма да се върне”. Но Ефрем настояваше на своето:

- Всички заминават и се прибират. И само за мен ли не може?

Старецът му казва:

- Казах веднъж, втори път и не нося отговорност.

- Не, дядо, ще се върна.

Замина и досега не се е върнал. Стигна до Америка. В края на живота си, когато Старецът вече се бе възнесъл на небето, Ефрем ни посети като поклонник в Буразери и проливаше пред нас горчиви сълзи, оплаквайки себе си като непослушник. Каза: “Дори в Америка често виждах моя Старец. Той ме прегръщаше и ми казваше ласкаво:

- Ела, чедото ми, чакам те.

И аз пак не го послушах”³⁰.

Тези примери са посочени с цел, ние, и особено младежта, да не се надяваме дръзко на себе си. Ако бе послушал Стареца, сега той щеше да бъде наследник на нашето братство.

Но се случват и по-лоши неща. Този поне остана в расо. Но познавам мнозина, които лукавият измами, примамени в света, и в края на краищата те потъпкаха своята схима с грехове или, още “по-добре”, вързаха се с веригите на брака.

Два случая на чудесно завръщане

“Но е имало и някои изключения, когато монаси са се връщали и обратно с голямо покаяние. Един такъв случай станал със собствения ни старец - Ефрем Бъчваря. Започвайки монашеския си живот, той нямал и представа как да воюва против *началствата, властите и светоправниците на тъмнината* (Еф. 6:12), но показал добро произволение. Щом чул, че чичо му е монах, в невинното му сърце се родило желание да му подражава. Така веднъж той отишъл в каливата “Благовещение на Пресвета Богородица” в Катунски, недалеч от която живеел чичо му - отец Иосиф³¹.

И какво направил изкустителят, когато видял още един младеж, облякъл се в черно и опълчващ се срещу него? Отначало надигнал против него силни плътски страсти. Младежът за известно време се объркал: “Какво ще правя сега? Колко сложно е всичко това”.

За съжаление, старецът не успял да му разкаже за дяволските уловки и за това, че лекарството против тях е изповедта. Младежът, пребивавайки в неведение, но с добро намерение, изтичва до иконата Благовещение и казва на Пречистата като младенец на майка си: “Богородице моя, виждам, че това е трудно. Затова ето

³⁰В книгата “Писма. Изложение на монашеския опит” има няколко назидателни писма до споменатия послушник. В 60-о писмо Старецът между другото ише: “Постарай се до дойдеш поне сега”. - Б. а.

³¹Старецът Иосифполучил името си от стареца Ефрем в чест на своя “духовен дядо”. - Б. а.Тук е необходимо да отбележим, че на Света Гора при гърците възприемникът и старецът (които най-често са едно и също лице) са считани за духовен баща. Следователно духовният баща на твоя духовен баща е за теб “дядо”. Оттук идва разпространената традиция новопостриганият монах да бъде наричан на името на неговия “духовен дядо”. Така в скитовете се появяват по двама монаси с едно и също име - “дядо” и “внук”. Например: Ефрем старши и Ефрем младши. В дадения случай “дядото” е бил отец Иосиф. Той постригнал Ефрем Бъчваря, който на свой ред постригнал стареца Иосиф Исихаст. - Б. пр.

какво намислих: позволи ми да изляза за малко в света и да се оженя, за да отmine тази бран. И Ти обещавам, че после ще се върна обратно”.

На следващия ден той се сбогува с чичо си и му казва:

- Сега трябва да замина за света, но ще се върна.

Заминава той за света и намира девойка за сключване на брак. Но още в началото ѝ обяснява всичко и ѝ казва:

- Възнамерявам да се оженя за кратко време, а после да стана монах. Съгласна ли си?

Девойката се отнесла лекомислено към това: “Разбира се, че той се шегува с мен” - си помислила тя.

Вдигат сватба. След година се ражда и дете. Веселби, кръщавка и така нататък. След това младежът седнал и се замислил: “Всяка година по едно дете. Ако остана втора година, трета... Ех, тогава няма и да видя монашество. Ще си вържа ръцете и нозете”. Вика той жена си и ѝ казва:

- Помниш ли за какво се договорихме преди сватбата? Ето, край на семейния живот. Утре отивам да стана монах.

Жена му сякаш пада от небето: викове, плач.

- Не ми е жал за теб, но с какво е виновно това бебе? Кой ще го възпитава?

- Ако всичко се свежда само до бебето, то това е лесно. Почакай и ще видиш.

Бърза към иконата на Божията Майка и ѝ казва: “Богородице моя, не се отказвам от обещанието си, но детето представлява пречка”.

Още същата нощ Божията Майка взела невинната душа на младенца на небето. След погребението на пеленачето неуморимият младеж отново се връща към разговора:

- И така, сега, любов моя, ние се освободихме от бебето. За мен точно сега е моментът да тръгна към моята цел.

Жената пак за своето:

- Как ще живея, как ще се издържам сама?

Тогава съпругът ѝ казва:

- Така, уредих детето. Сега е твоят ред. Почакай малко, ще кажа това на Божията Майка.

Едва чула тези думи, жената изпаднала в ужас, паднала в нозете му и го помолила:

- Не, любими мой, дай ми да поживея, а ти иди сам където искаш.

На сутринта събрала всичките му вещи и го отпратила. Той бързо заминава за Катуняк и право при чичо си. След като се научил да отразява демонските прилози, той до края остана образец на добродетелта за онези, които го познаваха. Ето на това старче бяхме удостоени да бъдем послушници чак до смъртта му и получихме светото му благословение.

Друго старче, от манастира “Григориу”, бе отклонено от пътя от майчината любов, заради която той, бидейки млад, замина за малко за света, там падна в заложените мрежи и се върза с веригите на брака. Роди му се и синче, което с невинните си очички видяло на гърдите на баща си червения кръст на ангелската схима.

Бащата, знаейки какво означава това, не издържа изобличенията на съвестта, върна се в своя манастир и оттогава показваше пред цялото братство образец на покаяние. И Бог засвидетелства, че покаянието

му е прието. Малко след като почина, узнахме, че от тялото му е потекло миро. Това е монах Макарий (Григориатски), който се престава през 1975 година”.

За непреклонния подвижник

“Веднъж - разказва старецът Арсений, - като чух мълвата за един подвижник, взех благословение да се запозная с него. Този непреклонен подвижник живееше в калива, разположена високо, малко под връх Атон. Какъв страшен зимен студ има там! Мълниите падали една след друга и често, както той самият разказваше, му запалвали и дрехите. Като завидях на голямото му самоотрицание, казвам:

- Дядо, може ли и аз да живея тук?

А опитният воин отговаря:

- Може, чедото ми, ако имаш непрестанни сълзи”.

Но защо старецът не останал? Може би не е имал сълзи? Или може би от това, което бе разказано за него, се вижда, че собственият му подвиг е бил по-малък? И с какво се е укрепвал тогава, ако не е бил ежедневно насищан от потоците сълзи, към които често призоваваше и нас, като казваше: “Подвизавайте се да придобиете сладки сълзи. Тази сладост е направо от рая”?

Причината, поради която отец Арсений не останал там, е проста: той все още бил на послушание при Великия Старец, на когото бил обещал, че само смъртта ще ги раздели

МАЛКАТА “СВЕТА АННА”.

Последното братство на стареца Иосиф

В пещерите на Малката ”Света Анна“

(1938–1953)

След петнадесет години сурови подвизи в скита “Свети Василий” двамата подвижници решили да се спуснат в по-утешителни места. Старецът Арсений разказва следното за това:

“Нашият Старец имаше по-малък брат, който се казваше Никос. Като последва брат си, той дойде при нас някъде между 1925 и 1930 година, стана монах и получи името Атанасий.

Когато “отец Танасис” започна да живее с нас, той пое външните работи, а аз се заех с ръкоделие.

Каливата ни в скита “Свети Василий” беше малка и се оказахме в безизходно положение. Когато Старецът чу, че в Малката “Света Анна” има уединено място с пещери, го огледа и го намери подходящо за безмълвие.

Затова за няколко дни изцяло се преместихме там, като оставихме старата калива на отец Янис Влаха.

По неволя се наложи да започнем всичко отначало, докато с помощта на подръчни средства не устроихме за живеене малките пещери и не построихме мъничък, но много уютен параклис. В това не се забави да ни помогне и нашият ефимерий¹ отец Ефрем Катунаски² - разбира се, толкова, колкото му позволяваше неговият старец. Що се отнася до иконите, нарисова ни ги като подарък съседното братство на ананеите, с което поддържахме тесни братски връзки.

По онова време недалеч от нас живееха две други забележителни личности: отец Герасим, бележит химнограф, и благочестивият му брат, ученият отец Авимелех.

Така че, освен всичко друго, имахме и добри съседи”.

Отец Ефрем Катунаски

След като отец Арсений спомена ефимерия на тяхното братство - отец Ефрем, считам за мое задължение да кажа няколко думи и за него, защото, от една страна, целият му духовен път е неразривно свързан с тези двама старци (Иосиф и Арсений. - б. р.) и с тяхното братство, а, от друга, по общо признание, той е велик съвременен подвижник на Света Гора.

Още в началото на отричането си от света се убедих в тясната взаимна връзка, която отец Ефрем Катунаски поддържах с всички духовни чедо на стареца Иосиф. Но особено голяма уважение изпитваше към личността на стареца Арсений.

И дори когато напуснахме близкия до него Нови Скит и се заселихме в Буразери, този приснопаметен старец много често напускаше безмълвието си, за да посети своите братя, както ни наричаше, и специално за да получи благословието на отец Арсений.

Показател за благоговението на този старец пред отец Арсений бе следното: когато го молахме да се помоли за нас, той, съгласно правилото, казваше: “Помени, Господи, Твоя раб... по молитвите на светите отци Иосиф

¹На Света Гора така е прието да бъде наричан свещеникът, идващ от друга келия специално за да отслужи литургия. Тъй като по онова време в братството на отец Иосиф не е имало нито един свещеник, то отец Ефрем, който живеел в съседство, в Катунаския, в келията на друг старец, е идвал да служи литургия.

²Иеромонах Ефрем Катунаски (1912-1998) - един от най-известните духовници на Света гора през последните години, духовно чедо на стареца Иосиф Исихаст.

и Арсений”. Но и собствената си молитва винаги започваше с думите: “По молитвите на светите отци Иосиф и Арсений”.

Веднъж отец Ефрем се отби в Буразери, където пренощува, а на следващия ден отиде при другите братя, както ги наричаше, в манастира “Филотей”. Там прекара два-три дни, укрепвайки игумена и цялото наскоро преминало от скита “Провата”³ братство.

На връщане отново спря при нас и прекара още два дни в Буразери.

В трапезарията нашият старец намери удобен момент да предложи на отец Ефрем да ни каже някои наставления. За да вкусим и ние от неговите отечески слова, цитирам тук малко от казаното.

“Отци, монашеският живот е и много прост, и много сложен. За истинския послушник монашеският живот е рай. Монахът трябва да научи две думи: едната е - “благослови”, а другата - “да бъде благословено”. Това е толкова просто и лесно, но, за съжаление, малцина го изпълняват. Ако си научил добре този урок, значи си усвоил монашеския живот.

Нашият старец Иосиф и старецът Арсений се подвизаваха толкова сурово, че можем да срещнем такива подвизи само в житията на великите светии. И все пак този велик подвижник, освен подвижническите трудове, винаги хвалеше послушанието. Искаш да придобиеш дарове? Чрез послушание! Искаш да придобиеш молитва, искаш сълзи? Пак чрез послушанието! Искаш дар на чудотворство, прозорливост, предзнание? Всичко - чрез послушание и само с послушание”.

Мисля, че това е достатъчно, за да си спомним за този свят старец. Ще цитирам само това, което той ни каза в заключение на духоносната си беседа:

“Отбих се първо при вас, постоях малко, но не успях да видя тук нашия старец Иосиф. Отивам във “Филотей”. Там видях Стареца⁴.

Когато поразмислих малко за това, защо Старецът не е тук с двете си чеда, ме озари: “Точно така - мисля си - тук те си имат стареца Арсений, затова монасите от Филотей справедливо имат стареца Иосиф”.

Запознаването на отец Ефрем със стареца Иосиф

Веднъж попитахме отец Арсений:

- Дядо Арсений, отец Ефрем е от друго братство, но връзките ни са толкова тесни и взаимни, че той сякаш се счита за член на нашето братство.

- Като пристигна за първи път на Света Гора⁵ отец Ефрем се засели при отец Никифор в Катуня. Той, като видя такъв ревностен и благочестив младеж, след година го пострига за монах, а след още година-две, независимо от възрастта му, го направи иеромонах.

Отец Никифор бе строг с братята: по цял ден ръкоделие, строг пост. А що се отнася до молитвата и начина на живот, там нямаше нищо. Но монахът без молитва по нищо не се различава от мирянина. И какво направи всеблагият Бог, Който виждаше доброто разположение и жаждата на младежа?

Малко преди ръкоположението на отец Ефрем старецът Иосиф покани в нашата калива неговия старец да отслужи литургия.

³Дословно - “овце”, район, разположен недалеч от манастира “Каракал” и отнасящ се към владенията на Великата Лавра.

⁴Нека тези казани вече след кончината на отец Иосиф думи не предизвикват недоумение. След смъртта си Старецът неведнъж се е явявал на свои ученици и близки, потвърждавайки с това, че нашият *Бог не е Бог на мъртви, а на живи* (Мат. 22:32).

⁵През 1933 година.

По Божи промисъл отец Никифор взе със себе си и младия си послушник. Щом видя младежа, старецът Иосиф само го погледна и си каза: “Ето жаден елен. И вода не му дават да си пийне. Монахът се нуждае от помощ, но как да влезеш в чужда кошара?”⁶. Той възложи това на Бога. И действително, Бог уреди всичко по следния начин: още същата година отец Никифор изпраща своя монах за ръкоположение и той става иеромонах. Тогава Старецът не пропуска удобния случай и моли отец Никифор да изпраща редовно послушника си за служене на литургия.

Чудото стана. И така, една нощ отец Ефрем идва с фенерче на кръста за първи път в скита “Свети Василий” да служи литургия. И след като дивечът вече е в капана, Старецът вика младия служител в килията си след Божествената литургия.

- Как си, чедо мое?

- Добре, добре, дядо.

- Но аз, чедо мое, не виждам да си добре. Не се стеснявай, кажи ми какво става с теб.

Младият свещеник полекичка набира смелост и казва:

- Но, Дядо, в края на краищата, няма това, което живеем, е монашески живот? Работа от сутрин до вечер, а освен това и ругатни и нито една ласкава дума! Къде е добродетелта, къде е любовта, къде е молитвата?

- Чедо мое, бъди внимателен, това е твоят старец. Бог ти го е посочил. Не можеш нито да си тръгнеш, нито да го осъждаш.

- Но няма старец се държи така?

- Виж какво, чедото ми. Знаеш, че си обещал да се отречеш от света, а търсиш чест и ласкателство? Ами че тогава ти не си монах. Ако желаеш да бъдеш Христов раб, и ти трябва да претърпиш всичко това, което Той претърпя заради нас: презрение, ругатни, унижение, дори оплюване и побой. Ако търпиш всичко това, значи и ти вдигаш мъничък кръст и вървиш след Христа. Спасението и преуспяването не идват чрез удобства, лъжливи почести, чрез вежливост.

Тази жадна душа веднага попи като гъба всичко това и много друго. На свой ред той отговаря:

- Благодаря, Дядо Иосифе, за всичко, което чух днес. Приемам всичко това. Имам само едно недоумение: не трябва ли и ние, като монаси, да се учим на молитва?

Като чу това, Старецът го прегърна и казва:

- Много правилно, чедо мое. И така, занаят - послушание към твоя старец, а що се отнася до молитвата, това е вече моя грижа. Отсега нататък непрестанно ще казваш “Господи Исусе Христе...”, а нощем ще живееш по устава, който ще ти дам.

От този ден душата на младежа възкръсна. Непрестанно се молеше, всяка нощ извършваше бдението и под ръководството на Стареца за два-три месеца стана огнеподобен.

Оттогава отец Ефрем ни следваше навсякъде. Старецът даже помогна на отец Ефрем по отношение на здравето, тъй като той можеше да се разболее от туберкулоза. Поръча за ефимерия си от света сирене, масло, яйца, мляко в буркани и много други неща. Младежът отначало беше против, но заради послушанието ядеше всичко дотогава, докато здравето му се възвърна, и бе признателен на Стареца за това, че той, въпреки доста строгия ни живот, бе много снизходителен към другите, като не знаеше що е отстъпка само в това, което се отнасяше до послушанието.

⁶ Μάνδρα (гр. “мандра” - “оградено място, кошара за добитък”). Има се предвид чуждо монашеско братство, където старецът Иосиф не е имал, разбира се, никаква власт. От думата “мандра” произлиза и “архимандрит”, което може да се преведе като “началстващ в кошарата”.

В заключение на разказа ни за отец Ефрем трябва да подчертаем, че старецът Арсений много го хвалеше за добродетелта му и казваше: “Ето, ние извършихме толкова сурови подвизи, а той само с послушанието си ни задмина всичките. Но неговото послушание беше мъченическо: старецът му бе много суров, но той го търпя докрай. Ето кое е важно. Благословието му да пребивава с нас”.

Отново към каливите

Но да се върнем отново към каливите на Малката “Света Анна”.

И така, отдалеченият район на Малката “Света Анна” не се забавил да се превърне в нова духовна арена.

Скоро след брата на Стареца - отец Атанасий - към него се присъединил монах Иосиф. Този монах доста рано стана известен по силата на писателския си талант, но още повече по силата на това, че през последните години благодарение на него се напълни с монаси и се превърна в духовна оранжерия манастирът “Ватопед”, който дотогава бе идиоритъмен.

Следващият брат бил отец Ефрем⁷, който впоследствие преобразува в киновия манастира “Филотей”, който също бе идиоритъмен. Впоследствие от този манастир излязоха братя на три други манастира на Света Гора.

Както е известно, когато отец Ефрем установи в тези четири светогорски манастира реда, който бе приел от Стареца, той, по Божествено указание, се премести в Америка, където до днес е основал шестнадесет⁸ (мъжки и женски) манастира, пренесе там монашеския дух на Света Гора, с който сам се напои изобилно близо до своя свят Старец.

Племенникът на стареца Арсений

Споменахме, че към стареца Иосиф се присъединил брат му - отец Атанасий. Но, изглежда, и за стареца Арсений бил запазен “лъвски пай”.

Помнете, че още преди отричането си от света той, “за да не му постави Христос камък в пазвата, трябваше да кръсти някого”. И кръстил малкия си племенник Харалампий.

Този Харалампий, въпреки че осигурявал издръжката на семейство и останал в света до 40-годишна възраст, водел такъв подвижнически живот, на който и най-суровият сегашен аскет би завидял. Но за да разберем с каква гореща ревност започнал той монашеския си живот, ще предам това, което сам им разказа.

“Като ме видя, кръстникът ми се зарадва и след това ме представи на стареца Иосиф като кандидат за монах. Желаяйки да изпита ревността ми, Старецът ми казва:

- Тук водим доста суров живот. Не мисля, че ще го издържиш.

- Ще пробвам, Дядо.

- Чичо ти всяка нощ прави по три хиляди поклона. А ти можеш ли?

- Ще пробвам, Дядо.

Тогава той веднага вика стареца Арсений и му казва:

- Отец Арсений, искам ти и племенникът ти още сега да направите по три хиляди поклона.

⁷Да не се бърка с отец Ефрем Катунски, който формално никога не се е числял към братството на Стареца. Отец Ефрем, за когото се говори тук, като игумен на манастира “Преп. Филотей” също стана прославен духовник. Братята от манастира издадоха сборник с негови слова и писма под заглавието “Отечески съвети” (гр. “Πατρικά νοσηρία”).

⁸Към 2006 година - осемнадесет. - Б. пр.

- Да бъде благословено”.

“Но отец Арсений - казва отец Харалампий - малко си направи шега с мен, защото мястото, на което стоеше той, беше с лек наклон нагоре, а моето беше равно. Дадохме си зор, погледнах - старецът Арсений завърши пръв. А на мен ми оставаха още петдесет поклона. Завърших и Старецът пак ме вика.

- Е, как е, Харалампий, как ти се струва, ще издържиш ли?

- На този етап, Дядо, нямах трудности, по-късно - не знам”.

На кое най-напред да се удивляваме тук? Няма да говоря за отец Харалампий, защото той още е жив⁹. Но пресметнете: ако старецът Арсений го е кръстил четиридесет години преди описания момент, още преди да стане монах, то това означава, че тогава е бил на около шестдесет и три - шестдесет и пет години. И независимо от това с пълна готовност направил три хиляди поклона, все едно че не се е случило нищо.

Та ето, същият този Харалампий, след като преминал успешно първите изпитания, скоро бил постриган за монах със същото име, а следващата година бил ръкоположен за свещеник, за да служи литургия за братството.

Там, горе, сред канарите и в пещерите, разположени на стръмни скали, местоживеенето подхождало най-много за Великия Предтеча. Така у братството отново се появила църквица в чест на Иоан Кръстител, в която отец Харалампий след ръкоположението служел всеки ден. А редът на бдението бил следният.

От сутринта до пладне отците се занимавали или с ръкоделие, или с физически труд. След пладне всеки брат се усамотявал в килията си, където час-два се молел по броеница вместо вечерня. Ако останало време, можело и да почете.

После се предлагала обща трапеза, на която, след като при Стареца се появили млади монаси, се разрешавало и зехтин. По отношение на храната започнали да се придържат към обичайния ред на установените пости. Старецът стигнал до този извод, когато разбрал, че младото поколение не притежава сили за непрестанен пост. По този начин той пренесъл цялата тежест на подвига върху спасителното послушание и постоянното бдение, благодарение на което, както казвал (по думите на стареца Арсений), се отварят душевните очи на всички ни. А постът бил умерен и с разсъждение.

След общата трапеза братята се оттегляли за телесна почивка за три - четири часа. При залез слънце те ставали, отивали при Стареца за благословение и едновременно имали благословение да пийнат кафе, помагачо в бдението. За подкрепа на най-немошните се разрешавала малка почерпка¹⁰ по желание.

От дванадесет часа византийско време¹¹ отците извършвали бдение всеки сам в килията си. От шест часа до осем и половина ежедневно се извършвала Божествена литургия. След литургията братята почивали още два часа, та после с готовност да пристъпят към работа, в пълно мълчание, освен при крайна необходимост, отдавайки се напълно на делото на послушанието. Същевременно с уста те непрестанно мълвели молитва. Понякога - “Господи Иисусе Христе, помилуй ме”, а понякога - “Пресвета Богородице, спаси ме”.

Отчет за деня – самоизпитване

От същия опит отец Арсений ни каза: “Когато през деня изпълняваш с ревност послушанието и същевременно устата ти непрестанно шепнат молитва, тогава чувстваш вътре в себе си такова успокоение и радост, че смяташ и дневните трудове за нищо. А особено нощем с топлотата, придобита през деня, извършваш бдението с такава лекота, че то не те уморява, а преминава като празник.

⁹Преди излизането на книгата от печат старецът се престава в Господа. - Б. а.

¹⁰Κέρσισα (гр.) - обикновено предлагат такава почерпка на дошлите в манастира поклонници. Тя се състои от кафе и нещо сладко (печени сладкиши, малко сладко или нещо подобно).

¹¹В манастирите на Света Гора е разпространено византийското време, съгласно което при залез слънце часовниците се преместват на дванадесет часа. - Б.а.

Обаче често се случва, когато денем с някое непослушание, празнословие, възражение, с някой горд, завистлив, осъждащ помисъл дадем повод за това, непрестанната молитва да прекъсне на устата ни, а нощното бдение да се превърне в мъчение и труд. А понякога това се случва и без никакъв повод от наша страна.

С помощта на строго самоизпитване намираме всичките си грешки и след като ги изповядаме с покаяние и смирение, се връщаме към предишното си устройство. А ако не даваме повод¹², сме принудени да признаем, че претрудното нощно бдение е не наше собствено дело, а дар Божи, от който Той ни лишава тогава, когато пожелае. Получавайки такъв урок, биваме принудени да живеем в постоянен страх Божий”.

¹²Тоест ако не извършваме тези провинения, които биха могли да бъдат във вреда на молитвата или на нощното бдение. - Б. пр.

УСПЕНИЕТО НА ВЕЛИКИЯ СТАРЕЦ.

Отец Арсений става старец
на братството

Старецът Теофилакт. Преместване в Нови Скит (1953–1967)

В Нови Скит има калива, посветена на паметта на светите Двадесет Безсребреници. В тази калива в продължение на много години се подвизавал иеромонах Иоаким (Специерис), автор на известната книга "Пустинницата Фотиния". С този велик старец живеел един благочестив монах на име Теофилакт.

След преподобническата кончина на своя старец, монах Теофилакт, изгарян от духовна жажда, щом само чул за славата на светите старци Иосиф и Арсений и благочестивото им братство, веднага побързал да се запознае по-отблизо с тях и да получи полза. В резултат подобно на риба, се хванал в мрежата, очарован от медоточивите слова на стареца Иосиф.

Старецът, виждайки искрения стремеж и благоговението на отец Теофилакт, го приел в братството си и го постригал във велика схима. Оттогава и отец Теофилакт започнал да следва в каливата си в Нови Скит същия ред в бдението.

И щом като споменахме това свято старче, няма да се отдалечим от целта си, ако посветим няколко реда на неговата памет.

От самото начало на монашеския си път поддържах тясно познанство с него, защото той бе считан за член на нашето братство. Нощем заедно с моя старец често ходехме в уединената църквица "Св. Дванадесет Безсребреници" за служене на Божествена литургия. След като се влезе вътре, имаше една стая вдясно. Там той извършваше бдения, а когато се уморяваше, почиваше малко на дървено канапе.

Този старец, отец Теофилакт, притежаваше много добродетели, сред които изпъкваша нестяжателността и непретенциозността. Никога нямаше пари. Когато се нуждаеше от пари, искаше с вяра от небесните си покровители и те му пращаха толкова, колкото бе нужно .

Кандилата на храма "Св. Безсребреници" при него винаги бяха запалени. Целогодишно палеше кандилата в проскинитарии на скита. И дори когато снегът бе над метър и половина, той слизаше да ги пали.

Ядеше готвена храна само тогава, когато му давахме, а при себе си не готвеше нищо.

Бог даде на това старче дара често да вижда с умните очи на душата свръхестествени неща. Превеждам два случая като пример за това.

Веднъж той видял как сатаната ходи около едно монашеско братство и залага мрежите си. Теофилакт казва на стареца на тази келия:

- Бъди внимателен, сатаната замисля нещо в братството ти.

Не минали няколко дни и един монах си стегнал багажа и си тръгнал.

¹Що се отнася до пенсията от профсъюза на земеделците, мнозина го убеждаваха да я приеме като човек, който няма доходи. Но старецът не промени възгледите си, като твърдеше, че ако приеме човешка помощ, ще му бъде отнето благословението на Божията Майка. - Б. а. Почти всички келиоти имат право на пенсия от профсъюза на земеделците, защото по правило край келията винаги има участък земя, който те обработват със свои сили. На това основание те са причислени към селскостопанските работници. Мнозина монаси - келиоти от Кавсокаливия получават такава (доста скромна) пенсия. - Б. а.

Казал на един духовник:

- Бъди внимателен, вчера сатаната ходи около килията ти.

И действително, на следващия ден един монах, като го измамил с лъжливата си изповед, получил от него подпис под клетва² за ръкоположение за свещеник. По-късно, когато отново поразмислил върху изповедта, духовникът разбрал измамата и оттеглил съгласието си.

След преподобническата кончина на стареца Иосиф отец Теофилакт, не знам как, чувстваше, когато някой се нуждаеше от помощ, всяко лято ходеше на Пелопонес и тайно помагаше както на манастири, така и на много хора. Дори само смиреното му присъствие бе жива проповед. Когато си тръгнахме от Нови Скит, старецът Арсений много го молеше да дойде с нас. Но въпреки дълбоката си старост, той предпочете да остане в келията си, докато не загуби зрението си. Оттогава чак до кончината му през 1986 година за него се грижеха съседите му - благочестивото братство на авраамеите.

Благословието му да пребъде с нас.

Когато се присъединил към нас като един от нашите братя през 1953 година, отец Теофилакт идвал в Малката "Света Анна" от Нови Скит. По практически съображения предложил на Стареца да се премести с цялото братство в Нови Скит, в достатъчно просторната келия "Свети Безсребреници". Светият старец Иосиф, който винаги се ръководел от принципа: "Не отхвърляй и не приемай", се съгласил с отец Теофилакт да се преместят в Нови Скит за няколко дни, за проба.

И отците от скита, и кириархиалният манастир "Свети Павел Атонски" посрещнали вестта за пристигането им с радост и ликуване. Но тъй като, от една страна, на седемте души от братството на стареца Иосиф им било тясно тук в една малка калива, а, от друга страна, съседните келии се разполагали плътно до тях, нашите велики старци се почувствали доста неуютно. Тогава отец Иосиф казва на отец Арсений:

- Отец Арсений, тук, където дойдохме, и ако покашляш, съседите ще чуят. А ако се молиш на глас или плачеш, ще бъдеш съвсем като на сцена на театър.

- Да - казва отец Арсений, - и аз имам същото усещане.

- В такъв случай уведоми манастира. Утре си тръгваме.

Забележете, че тогава манастирът "Свети Павел" бил една от най-добрите кинонии на Света Гора и сред другите го украсявали такива хора, като игуменът Серафим, иеромонах Андрей, впоследствие игумен на манастира, ученият благочестив монах Теодосий и мнозина други.

Щом узнал за намерението на стареца Иосиф да си тръгне, игуменът веднага свиква манастирския събор³, който решава да предостави на братството на Стареца част от скита: от скитската кула долу до морето, с четирите келии, намиращи се на тази територия. Решението било прието спешно и било придружено от топла молба към Стареца да приеме това предложение.

Като обходили мястото, и двамата велики старци се убедили, че то е точно това, което търсели.

И на следващия ден братството се преместило в новите подвижнически келии. А отец Атанасий се заселил в каливата "Благовещение на Пресвета Богородица", на много уединено място.

Отец Атанасий

Щом стана дума за Атанасий, родния брат на стареца Иосиф, считам, че трябва да посветим няколко думи и на него.

²Тази клетва е необходима за ръкоположение за свещен сан. Духовникът се подписва под клетвата, свидетелствайки, че няма канонични пречки за ръкоположението (такива могат да бъдат например тежки грехове, второбрачие и бр.). - Б. пр.

³Управителен орган на манастира. В него влизат старшите и най-уважаваните монаси. - Б. пр.

Отец Атанасий живя в тази каливка почти до края на живота си. Но при неочакваната промяна в здравето му се явил насън неговият брат по плът и старец по дух, както ми разказа сам отец Атанасий, и го убедил да се премести да живее в манастира “Филотей”.

И това старче бе украсено с множество добродетели.

След отричането си от света той си поставил за строго правило никога да не излиза извън Света Гора, а също така никога да не приема квалифицирана лекарска помощ. Стриктно спазва това чак до кончината си.

Като се заселил в скита “Свети Василий”, поел всички външни работи, като освободил по този начин отец Арсений, който оттогава се ограничил само с ръкоделие. А отец Атанасий ходел често по манастирите, като продавал ръкоделието или го разменял за необходими за келията неща, като при това с часове носел тежести на гръб.

Но и по-късно, когато се заселили в Нови Скит, безвъзмездно поел задължението, както сам весело казваше, на “магаре”, тоест послушанието на пощальон: ежедневно сутрин и на обед слизаше до пристанището и се качваше обратно, и така служеше на всички отци.

По характер бе винаги весел, приятен при разговор, въздържан в храната, казваше полезни поучения, много обичаше службите. В Нови Скит винаги идваше пръв за обща молитва в кириакона, като изпълняваше послушанието на типикар. Въпреки че не бе обучаван по музика, пееше толкова мелодично и чисто, че правеше впечатление дори на протопсалти. Това бе особено забележимо, когато пееше на Божията Майка архангелската песен “Достойно ест”.

Всички, които са го заварили, си спомнят, че молитвата и славословието никога не слизаха от устата му.

Който и да го поздравеше, дори да бе и непознат, той отговаряше на поздрава на всички с дълбок поклон и се стараеше да целуне ръката на срещнатия, макар че той можеше да бъде и обикновен мирянин.

През последните две-три години от живота си живя в манастира “Филотей”, като послужи за образец и пример за младите братя. И тук пак, доколкото му позволяваха силите, бе пръв на общите служби.

Когато здравето му се разклати, бе принуден да се ограничи с килията си. Същевременно нозете му отекоха, вените му се спухаха и се образува такава голяма рана, че се виждаха костите на нозете му. Но най-страшното бе това, че в раните се завъдиха червеи, за което свидетелствам като очевидец. Благочестивият и опитен манастирски лекар монах Сава напразно молеше стареца да обработи раните му.

При приближаването на избавлението старецът, разбира се, не искаше да нарушава правилото си, което бе приел от самото начало на отричането си от света. Затова без ропот отговаряше: “Чеда мои, по-добре се помолете, Господ по-скоро да прибере и моята душа”. Такава мъченическа бе кончината на този старец, когато, след като дните му свършиха, той отиде при Господа, като се присъедини към останалите отци от братството си през дните на Петдесетница⁴ през 1984 година.

Преподобническата кончина на Великия Старец

Но да се върнем отново при каливите край скитската кула.

Отците не се забавили да построят в двете големи келии по един малък храм. Единият бил посветен на Благовещението на Пресвета Богородица, а другият - на Рождеството на *най-големия измежду родените от жена* (ср. Мат. 11:11; Лук. 7:28), предводителя на монашеския чин - честния Предтеча.

⁴Има се предвид периодът от Пасха до Петдесетница. - Б. пр.

УСПЕНИЕТО НА ВЕЛИКИЯ СТАРЕЦ.

Скоро и отец Ефрем по благословение на Стареца бил ръкоположен за иеромонах, останал с Великия Старец и служел в църквата “Благовещение”. А отец Харалампий живеел и служел в уютната църквица “Св. Иоан Предтеча”. Отец Ефрем живял известно време с отец Теофилакт в келията “Свети Безсребреници”. А отец Арсений си избрал една малка каливка, разположена на един хвърлей камък от келията “Св. Иоан Предтеча”. В тази калива той продължил великите си подвизи и там имаше благословието да се запознае с него.

Междувременно здравословното състояние на Великия Старец рязко се влошило. През спасителната 1959 година след Рождество Христово, след като той предвидял и предвъзвестил кончината си, на 15 август⁵, след Божествена литургия, Пресвета Богородица в деня на Своето свето Успение прибрала блажената му душа. Любовта на този свят Старец към Нея била толкова голяма, че в продължение на целия си живот той, притискайки към гърдите си Нейна света икона и проливайки топли сълзи, Я умолявал: “Кога ще дойдеш при мен? Кога ще прибереш душата ми?”.

Старецът се преставил. Голяма осиротялост, огромна скръб!

Като утешение останали отец Арсений и наследството, получено от братството: правилото на бдението и последните отечески съвети. Освен това Старецът дал благословение на чедата си, след смъртта му всеки от тях да живее в самостоятелна келия, така че около всеки от тях да се събере братство.

В тези малки каливи на Нови Скит втасало първото тесто, което с течение на времето се увеличи. Така маята се увеличи и се разпространи към големите руски келии “Буразери” и “Свети Артемий” в Провата, та и те самите да станат впоследствие тесни и големите и прекрасни манастири на Света Гора - “Филотей”, “Дионисиу”, “Ватопед” и други - да приемат с отворени обятия децата на пустинята. В тези манастири заедно с благословието на стареца Иосиф се настани и исихасткият дух. Там добродетелта винаги се обработва върху основата, получена като наследство от него: “Послушание, непрестанна молитва, бдение и откриване на помислите”⁶.

Тук считам за полезно да направя едно напомняне на всички нас - духовните потомци на тези двама велики подвижници! Отец Арсений често ни казваше: “Отнасяйте се внимателно към устава, който приехте. Ние със Стареца проляхме кръв, за да ви го предадем готов. А вие само го пазете”. Затова нека всеки от нас да се отнесе отговорно към това, ако, като потомци, желаем да се гордеем с такива предци”.

⁵По стар стил, тоест 28 август по нов. - Б. пр.

⁶Без преувеличение може да се каже, че Света Гора в значителна степен дължи възраждането си именно на членовете на братството на стареца Иосиф и на техните ученици. Удивително и наистина чудесно е как практически по едно и също време цяла редица светогорски манастири бяха “укрепени” от благодатни пастири и благочестиви монаси, принадлежащи всъщност към едно духовно “семејство”. И това стана тъкмо когато Света Гора преживяваше далеч не най-добрия период от историята си и когато заплахата, че поради намеса на светските власти Света Гора ще се окаже отворена за всички, ще се превърне в своеобразен туристически център и ще загуби уникалния си статут на монашеска държава, бе изключително голяма. - Б. ред.

В “БУРАЗЕРИ”

Преместване от Нови Скит в големите руски келии “Буразери” и “Свети Артемий” в Провата (1967)

Както казах, след преподобническата кончина на Великия Старец всяко негово чедо живеело в отделна калива, подвизавайки се по исихасткия устав, съгласно предание на Стареца.

Но славата на отците безмълвници от това място не се забавила да се разпространи. И ето, съседните манастири - Свети Павел и Дионисиу - вече ги канят за духовници. Първият манастир - отец Ефрем, а вторият - отец Харалампий. Това било направено с цел “повишаване на духовното ниво”, както каза приснопамятният и мъдър игумен на Дионисиу архимандрит Гавриил. “А ние - със смирение признаваше той - напразно губим време и сили, управлявайки манастира”.

Мнозина братя, които се събираха в Нови Скит за изповед, решиха да живеят заедно с духовните си ръководители. В резултат малките каливи доста бързо се препълниха. Затова възникна необходимост от разширяване на каливите, за да поберат младите братя и тези, които ще дойдат по-късно. Тогава двамата братя - иеромонаси, като размислиха какво ще правим по-нататък, решиха да се преместим в по-обширни жилища. Стана известно, че има големи руски келии, разположени в околностите на “Филотей” и Провата, а също така “Буразери” близо до Карея.

Тогава моят старец отец Харалампий вика един брат, който сега вече е заминал за небесните обители, и мое недостойнство и ни праща в манастира “Филотей”, за да разузваем за тези келии. Пътьом се отбихме в каливата на отец Арсений да получим неговото благословение. Преди да сме си отворили устата, той ни казва:

- Не ходете във “Филотей”, защото ще се преместим в “Буразери”.

- Откъде знаеш това, дядо?

- По време на молитва ми го показва Божията Майка.

И започна да ми описва с подробности сградата и единствения руски монах, живеещ там. Тогава го питам:

- Има ли воля на Божията Майка да си тръгнем оттук?

- Още преди няколко дни узнах, че ще си тръгнем оттук. Преди няколко нощи видях насън Стареца, който като предприемач осъществяваше надзор над големи сгради. Питам го: “Чии са тези сгради, Геронда?”. - “Те са наши - казва ми той. - Идете и вижте келиите на манастира “Филотей”, но знайте, че ще отидем в Буразери”.

Отидохме в Карея и оттам - веднага в Буразери. Всичко действително бе така, както ни го бе описал старецът Арсений. Но руският монах дори и не искаше да чуе да живее заедно с гърци.

После отидохме във “Филотей” и огледахме няколко големи келии, които бяха в руини. Отците в идоиритмичния тогава манастир ни ги предложиха с голяма вежливост, но ние ги намерихме за неподходящи.

На връщане си казахме:

- Хубаво е в “Буразери”, но как да убедим руския монах да ни приеме?

Бе намерен изход. Тъй като бе роден в Русия и знаеше руски език, старецът отец Харалампий бе най-подходящият човек за преговори. Но след първата среща с руснака той се върна с празни ръце.

На следващия ден старецът Арсений го вика и казва:

- Утре иди в "Буразери". Тази нощ видях Божията Майка и руския монах, който ти се гневеше. Но Божията Майка го прегърна и той стана кротък като агънце.

С това уверение старецът отива в "Буразери", търси руснака, но не може да го намери никъде. Вижда една отворена врата и от любопитство надниква вътре. Това била църквата "Покров Богородичен", а вътре било руското старче. Щом зърнало стареца, го обзел внезапен гняв. Взема тояга и тича към стареца, за да го удари. Но преди да успее да се приближи, сменя разположението на духа си. Захвърля тоягата, прегръща стареца и казва:

- Ти си добър човек. Ела утре с твоите монаси.

Качва се с нашия старец нагоре и му посочва една сграда:

- На мен това ми стига. Всичко останало е ваше.

След като събитията се развиха толкова благоприятно, малкото ни братство за няколко дни се премести в тази голяма келия, принадлежаща на манастира "Хилендар". Приблизително по същото време отец Ефрем се премести заедно с братството си в голямата келия "Свети Артемий" в Провата.

По това време старецът Иосиф, сега Ватопедски, се намираше с една важна мисия в света. След завръщането си той остана в Нови Скит, но се премести от малката си калива, която нямаше храм, в каливата "Благовещение", която малко преди това братството на отец Ефрем, което се премести в Провата, бе напуснало.

Нашата Господарка Богородица устрои така нещата, че благодарение на тази малка калива "Благовещение" бяха укрепени духовно два манастира, посветени на Благовещение - "Филотей" и "Ватопед", а благодарение на каливата "Рождество на Иоан Предтеча" - манастирът "Дионисиу", посветен на Рождеството на Иоан Кръстител.

По повод на описаните събития, възползвайки се от възможността, трябва да отбележа, че отец Арсений бе просто и незлобиво старче. Подчертавам - незлобиво, защото, повярвайте ми: осемнадесет години живях край него и никога не го видях сърдит или в пристъп на гняв. Помня, че само веднъж заповеднически повиши тон, понеже не се съгласи с един брат, който настояваше нещо да бъде направено по друг начин. Но старецът с помощта на молитва прозорливо бе видял, че ако отстъпи, с другия брат ще стане нещастен случай. Затова каза със строг тон:

- Ще проявиш послушание. Ще стане точно така...

И действително, оказа се абсолютно прав.

Сънищата на стареца Арсений

Мисля, че трябва да кажа няколко думи за сънищата на стареца.

Едно е обикновеният сън и съвсем друго - видението, което се среща при подвижниците, обикновено по време на молитва, в часове на силна умора. Тогава ги завладява нещо толкова живо, че подвижникът не знае дали е сън, или не.

Нещо подобно се среща в "Деяния на светите апостоли", където стотникът Корнилий, който бил благочестив и винаги се молел на Бога, видял явно във видение Ангел (виж Деян. 10:2, 3).

По подобен начин и отец Арсений, молейки се винаги, често виждаше във видение свръхестествени неща. Особено често виждаше своя Старец и сподвижник, който и след смъртта си го насочваше и го предпазваше от грешки и капани. За пример ще посоча един случай.

Въпреки че поради добротата и простодушието си старецът Арсений лесно раздаваше благословенията си, веднъж, помня, по странен начин бе непреклонен до такава степен, че огорчи един брат. Когато го попитахме защо бе така суров, той отговори:

- Дойде вчера Старецът и ми каза: "Арсений, бъди внимателен, не взимай чужда тежест... Утре ще дойде Х., не му давай благословение".

Що се отнася за обикновените сънища, отец Арсений доста често сънуваше Стареца и възприемаше това като нещо естествено:

- Преживяхме целия живот неразделно. Сънищата са килер за провизии: каквото сложиш, това и ще вземеш. Ако си крадец, и насън крадеш. Ако си блудник, сребролюбец или някакъв друг, виждаш свойственото за теб. Ако пък си подвижник, се молиш даже и насън. А денем тази молитва дава голяма сила и сладост.

Казваше още:

- Бъдете внимателни с отпускането¹. Изкусителят използва това и най-вече - насън.

По този начин старецът Арсений, независимо от цялата си простота, с помощта на благодатта и на многогодишния си опит различаваше кое произлиза от Бога, кое - от естеството, и кое - от демоните.

Преставянето на руския монах. Кучето на Псевдо-Василий

Както казах, руският иеродякон Иоаникий остави за себе си една сграда - същата, която се намира под един покрив с голямата трапезария.

Но освен руския иеродякон, там имаше още осем миряни, наречени кавиоти², които живееха в келията и плащаха наем една драхма на месец³. Те, естествено, нарушаваха исихасткия устав на нашето братство.

За съжаление, отец Иоаникий ги обичаше и не желаше да се раздели с тях. Освен това, макар че беше добър, но, както е свойствено за човека, в качеството си на старец на келията⁴ се месеше в работите ни и създаваше малки проблеми. Така още от първите дни бе нарушен естественият ход на безмълвния ни живот.

Ние, като начинаещи, се безпокояхме и терзаехме от различни двойствени помисли, като вземахме под внимание това, че руският старец, независимо от възрастта си, бе пълен със сили и работеше като младеж.

Единственият, който оставаше в спокойно и мирно разположение на духа, бе отец Арсений. Веднъж събрах смелост и му казвам:

- Дядо, какво ще стане с това старче?

И старецът просто и компетентно отговаря:

- Той, чуй ме, чедо мое, не ще изкара и година.

Получих благословието му и отидох на послушание, размишлявайки за това, че бедният старец ни утешава. Но откритото му се изпълни буквално.

¹Вероятно става дума за послабение в подвига - в поста, бдението и така нататък. - Б. ред.

²Кавиоти (гр. κавιώτες от κавοϊωτής - "съвместно живеене") - вид живеещи на Света Гора хора, както монаси, така и миряни, нямащи лично имущество. Затова се наричат още и фукарди (гр. φουκάρας - "бедняци"). - Б. пр. Това са тихи и благочестиви хора, живеещи под наем в манастирски постройки. Болшинството от тях живеят с това, което получават, ходейки по манастирите. Някои работят, осигурявайки си прехраната. - Б. а.

³Нищожен, символичен наем дори за онези времена.

⁴В дадения случай "в качеството на старец" означава "в качеството на собственик". - Б. ред.

След непредвиден нещастен случай това добро старче ни напусна и отиде в небесните обители, като несъмнено получи награда за това, че без никакви пари ни предостави, като на свои естествени приемници, тази голяма келия. В знак на признателност към него старецът⁵ със съгласието на отец Арсений, нарече първия брат, постриган в Буразери, Иоаникий. Този монах, впоследствие обитател на Дионисиу, нееднократно бе протепистат на Света Гора⁶.

Оттогава водата потече по улейчето си. Скоро старецът извика кавиотите и като даде на всеки значителна сума, помоли всички да се погрижат да се устроят някъде на друго място. И действително, те скоро ни напуснаха. Мнозина се заселиха "при лъвовете", както обикновено наричат голямата хилендарска келия "Свети Игнатий".

В Буразери тези кавиоти живееха в горната сграда. Щом я освободиха, някои от отците, и особено - тези, които обичаха безмълвието (сред тях бе и отец Арсений), веднага се преместиха там, защото там бе най-тихото място. А освен това, от източната страна имаше прекрасен балкон, много подходящ за летни бдения.

Но и тук нощната ни тишина бе нарушавана от лая на едно куче, което всяка нощ лаеше без прекъсване по цяла нощ. Попитахме съседите си чие е това диво куче, и те казаха, че това е кучето на Псевдо-Василий. Върви го търси сега, кой е този Псевдо-Василий!

Накрая узнахме, че той е монах и при това старец на съседната келия "Свети Кирик". Името му бе монах Василий. Впоследствие, не знам как, към името му се прикрепил и прякорът.

Ами сега, какво ще правим с кучето на Псевдо-Василий? Пак главоболие за стареца Арсений. Но и той, доста притеснен, казва: "Ех, отци, то развали целия ни покой. Но не се вълнувайте, все нещо ще се нареди".

На следващата нощ кучето сякаш онемя. Минава втора нощ, трета - от кучето нито звук. Какво се е случило с него? Отец Арсений ни вика и казва:

- За щастие, намерихме покой. Помолих Божията Майка и Тя му запуши устата!

Оттогава, благодарение на чудотворната намеса на стареца, се избавихме от безпокойството, което кучето предизвикваше. А на собственика му остана само да се чуди. Чухме, че веднъж старецът Василий се оплакал в един магазин в Карея:

- Случило ли се е нещо с тази пустиня, че кучето ми онемя?

Това е един от примерите за молитвеното дръзновение на отец Арсений.

Последни подвизи

Старецът определи правилото на ежедневното ни бдение така:

Отначало молитвата бе извършвана насаме в продължение на пет-шест часа. За това време всеки монах извършваше монашеското си правило, състоящо се от сто и петдесет-триста земни поклона и четири броеници по триста, извършвани с прекръстване. Бдението завършваше с общо богослужение за два-два и половина часа, което всеки ден завършваше с Божествена литургия.

Когато се преместихме в Буразери, отец Арсений бе на около осемдесет и пет години. Въпреки суровия живот, той, както сам казваше, нито веднъж не бе слагал таблетка в устата си. Обаче тялото му толкова натежа, че той, като коленичеше, не можеше да се изправи без странична помощ. Но какви ли способности не изобретява добрият навик? Често ни казваше, че Исаак Сирин пише в подвижническите си слова: "Желаещият да се спаси изобретява различни способности за това".

⁵Трябва да разбираме, че "старецът" тук е отец Харалампий. - Б. ред.

⁶Протоепистатът (гр. πρωτεύων) - "лице, ползващо се с най-голямо доверие"), или протът на Света Гора, се избира ежегодно измежду антипросопите, тоест представителите на първите пет (по диптиха) манастира на Света Гора. - Б. пр.)

Така и старецът Арсений. И какво изобрети той? Правеше поклони, като се навеждаше до леглото си. Оттам можеше да се изправи. Но казваше:

- Понеже тези поклони са половинчати, правя двойно повече поклони и така изпълнявам правилото си.

А що се отнася до молитвата, той винаги, докато имаше сили, се молеше прав или коленичил. Но когато се състари, нозете му започнаха да протестират и той започна да променя положението на тялото, като се молеше ту прав, ту седнал.

А на нас казваше:

- Докато ви държат краката, стойте на молитва, ако желаете да видите плодове.

И беше прав, тъй като от опит бе вкусил пресладките плодове на Светия Дух след години трудове в бдението.

На около 90-годишна възраст ни казва:

- За кратко започвам молитвата прав. Божествената благодат ме настига. Унасям се, и когато погледна часовника, вече са минали три часа.

Сладост, радост и душевен мир укрепваха обезсиленото му тяло.

Със стареца Паисий Подвижник⁷

Ако не греша, през 1968 година бе попълнен и преобразуван в общежитие един от осемте идиоритмични манастири на Света Гора - Ставроникита. Първи негов игумен стана отец Василий - впоследствие първи игумен на Иверския манастир⁸.

Отец Василий бе считан за член на братството на стареца Паисий. Това братство се състоеше от няколко монаси, които се подвизаваха поединично под наблюдението на този велик и благословен подвижник.

След преобразуването на манастира "Ставроникита" по молба на игумена Василий отец Паисий остана в обителта с цел духовна подкрепа на новосформираното братство на киновията.

По Божии промисъл по това време легна болен великият руски подвижник и духовник отец Тихон⁹, който безмълстваше в разположената наблизо и принадлежаща на същия манастир келия, посветена на Честния и Животворящ Кръст. На отец Паисий се падна привилегията да се грижи за отец Тихон през последните му години и сам да му затвори очите.

След преподобническата кончина на този велик аскет единоклониият с него подвижник Паисий стана негов приемник по келия.

Оттогава завързахме изключително добросъседски отношения с този приснопаметен и свят старец. Той често участваше в нашите нощни служби и в Тайнството Божествена Евхаристия. Впоследствие стана обичай заради любовта да споделя с нас обща трапеза и по молба на нашия старец, отец Харалампий (с голямо смущение), ни даваше някои наставления, като поради смирение обикновено добавяше:

- Нямайте нужда от това, защото имате двама свети старци.

Със старците той имаше навика да беседва насаме, понякога - и с двамата заедно, понякога - поотделно, получавайки от тях, както казваше, голяма полза. Но и старецът¹⁰ по съвета на отец Арсений при трудни

⁷Схимонах Паисий (Езнепидис; 1924-1994). Най-известният от съвременните старци на Света Гора, сподобил се от Бога с разнообразни духовни дарования. В продължение на много години наставлявал и утешавал множество притичащи се към него за наставление и съвет.

⁸Явно, след като този манастир също е бил преобразуван от идиоритмичен в киновия. - Б. пр.

⁹Иеросхимонах Тихон (Голенков.; 1884-1968) - известен атонски подвижник, духовник. По-подробно за него виж: Отец Тихон. Последният великий русский старец на Афоне. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1997; Старецът Паисий Светогорец. "Светогорски отци и светогорски живот", Славянобългарски манастир "Св. Вмчк Георги Зограф", Света Гора, Атон, 2001 г., стр. 14-39.

¹⁰Има се предвид вероятно отец Харалампий. - Б. ред.

въпроси често ходеше при отец Паисий, а понякога - при отец Ефрем Катунакски или при съименника му Ефрем от манастира "Филотей". Винаги се съветваше и със стареца Арсений.

Моят старец сам призна пред мен:

- Никога съвет на стареца Арсений не ми е бил във вреда.

Но и тук, както винаги, се проявяваше голямото смирение на отец Арсений. Той често изпращаше нашия старец при тези старци, за които споменахме, считайки ги за стоящи над него.

В книгата "Светогорски отци и светогорски живот" старецът Паисий посвещава една малка глава на беседа с отец Арсений.

Отец Арсений поради простодушието си недоумява:

- Когато се моля по броеница прав, усещам силно божествено благоухание. А когато се моля седнал, едва го чувствам¹¹.

Отец Паисий бил доста удивен, понеже разбирал, че благоуханието по време на молитва е свидетелство за чистотата на сърцето на молящия се, за чистотата, благодарение на която човешкото сърце става храм на облагоухавания го Свети Дух. И все пак предпочел да остави стареца насаме с неговото недоумение.

В книгите четем, че мнозина велики светии (преподобните Антоний, Пафнутий, Зосима и други) понякога са си задавали въпроса, има ли подвижници, които ги превъзхождат и с колко ги превъзхождат. Кой знае, може би и този съвременен велик подвижник, старецът Паисий, е имал подобен помисъл и затова това просто старче бе озарено да разреши с такова признание неговото недоумение.

Веднъж отец Арсений седял със стареца Паисий на пейката на двора. Отец Паисий го пита:

- Отец Арсений, виждаш ли насън стареца Иосиф?

Старецът с простота му отговаря:

- Да, Геронда, виждам го. Преди няколко нощи го видях наяве. Дойде, прегърна ме и казва: "Докога ще живеем поотделно? Ела, чакам те". А аз му отговарям: "Но няма това е по силите ми?".

От личните си беседи със стареца Паисий разбрах какво уважение изпитваше той към нашия старец Иосиф. Каза ми следното:

- Ах, какво изтървах! Когато дойдох на Света Гора, Старецът беше жив. Чух за славата му и попитах за него един мой познат. Той ми казва: "Не слушай какво ти приказват. Всичко това е лъжа". Повярвах му и не отидох да се запозная със Стареца. Но когато бяха издадени писмата му и ги прочетох, тогава разбрах колко рядко срещан човек бе това и от какво съкровище се лиших.

Малки поучения на стареца Арсений

Въпреки че поради смирението си старецът никога не вземаше думата на общи събрания, килията му бе малка учебна аудитория, в която идваха много братя, за да се укрепят и да зададат различни въпроси.

Един брат попита:

- Дядо Арсений, когато изпълняваме послушание, необходимо ли е и да произнасяме молитва?

- Разбира се, молитвата не бива да се прекратява.

- Стараем се да се молим непрестанно, но умът ни се разсейва.

¹¹Старецът Паисий. Пак там. С. 125.

- Когато се молим толкова, колкото сили имаме, принуждаваме и ума да разбира произнасяното от нас. Но за да постигнем това, се изисква голямо самопринуждаване. Въпреки това по време на работа казвай непрестанно с уста: "Господи Иисусе Христе, помилуй ме". Умът, разбира се, се разсейва, отвлича се към работата, броди ту тук, ту там. Но ухото все пак чува, хваща по нещо и го спуска в сърцето. И дори ти да не разбираш молитвата, сатаната много добре я разбира и трепери само от чуването на Христовото име.

Вчера готвачът ми казва: "Благослови, яденето ми загоря". - "Сигурно имаш някой лош помисъл" - му отговарям. - "Не помня, дядо". Тогава му казвам: "Умът ти се е замечтал за нещо и молитвата е престанала". - "Та няма това е свързано?" - "Свързано е, и още как. Забележи, че когато казваш молитва непрестанно, храната никога не ще отвлече ума ти и ще видиш какво вкусно ядене ще сготвиш".

"Нашият Старец¹² обикновено сам ни готвеше храната. Виждал съм как през цялото време, докато готвеше, сълзите на очите му не изсъхваха. Къде се намираше в този час умът му? И да знаеше само какви вкусни ястия готвеше! Даже го канеха от различни каливи да готви за празничната трапеза на храмови празници".

При тези думи отец Арсений, леко и добродушно шегувайки се с готвача, се обръща към него и му казва:

- Да, а ето, отец Н. не се моли, понеже се бои, че ще му загори яденето.

Ние, разбира се, се засмяхме. Старецът Арсений беше весел човек.

Разотидохме се радостни. А на готвача тези думи му направиха силно впечатление: "През цялото време на готвенето на храната очите на Стареца не са изсъхвали от сълзи. Къде тогава се е намирал умът му?..."

Друг брат попита:

- Дядо Арсений, мнозина монаси имат навик по време на работа вместо Иисусовата молитва да казват акатиста на Божията Майка. Кое е по-добре?

- О, Божията Майка много обича акатиста! Ние със Стареца го казвахме наизуст по време на работа по два - три пъти на ден. Ето тук имам една книжка с акатиста, в чието начало се казва, че Божията Майка се е явявала на мнозина светии и им е обещавала, че и през този живот ще пази този, който казва акатиста всеки ден, и в бъдещия, след смъртта, ще ходатайства за него пред Своя Син. Основата, разбира се, е Иисусовата молитва. Ако имаш желание за молитва, не прекъсвай молитвата. Тя замества всичко. Ако молитвата отслабне, тогава казвай акатиста. Божията Майка много обича и молитвата "Богородице Дево, радвай се". Понякога, щом кажеш няколко пъти тази молитва, Богородица дава такава неописуема сладост...

- Дядо, когато тялото изнемогва от силна умора, може ли да казваме молитвата легнали?

- Христос не изисква от нас това, което превишава силите ни. Ако действително не можем нито да стоим, нито да седим, тогава Той е с нас, дори и ако лежим. Но ако имаме сила¹³, сатаната пристига веднага. И донася небрежност и сън. Но той има и по-лоши неща.

- Дядо, може ли да пия вино?

- Трябва да решите това с твоя духовник. Но бъди внимателен, защото при младия виното се превръща в кръв, а при стария - във вода. А що се отнася до храната, то ако приемаш по малко храна сутрин дори и по време на пост, това не нанася вреда. По-добре е да ядем по два пъти на ден и да побеждаваме рога на гордостта, както казва Лествичник¹⁴, отколкото да ядем по веднъж на ден и да си мислим, че правим нещо.

След суровото подвижничество от първите години, в края на живота си, когато вече бе укротил страстите, отец Арсений се съобразяваше с общежителния устав, но винаги се хранеше с въздържание. Обаче щом помислеше за предишните подвизи, помисълът го безпокоеше. Затова често ни казваше:

¹²Иосиф. - Б. а.

¹³Тест "ако имаме сила, но въпреки това лежим". - б. ред.

¹⁴Има се предвид преподобни Йоан Лествичник. - Б. а.

- Бог ми даде две дарби: първата - да се храня по два пъти на ден, и втората - никога да не боледувам и през целия си живот да не сложа нито едно хапче в устата си.

И няма това не бе действително голям дар - след толкова сурови подвизи никога да не боледува и никога в продължение на повече от седемдесет години да не мие тялото си с вода, освен главата и нозете? И при все това, тялото на стареца винаги благоухаеше с приятния аромат на пустинята.

Да не говоря пък за бълхите, дървениците и въшките, които били постоянни съжителители на двамата подвижници. Те вземали своя данък дори от малкото количество кръв, което било останало на старците след толкова строгия пост и изсушаване¹⁵ на тялото. И независимо от това старецът Арсений никога не боледуваше и силите му не го напуснаха чак до старостта му.

По време на едно малко събиране на братята той между другото ни каза следното:

- Доколкото е по силите ви, гледайте всички отци да са доволни от вас. Ако в киновията имаш добри отношения с деветдесет и девет братя, а поради невнимание си огорчил един, той става пречка за молитвата ти.

Веднъж един брат направи поклон пред мен и ми казва: "Благослови, дядо. Опечалих един брат и затова молитвата не върви". Отговарям му: "Е, няма нищо страшно. Направи поклон пред брата, за да дойде любовта, и молитвата пак ще се върне". - "Дядо, но аз направих поклон пред теб. Нима това не е достатъчно?" - "Ами не е - казвам му. - Не е достатъчно. В каквото си се провинил пред него, за това и ще му поискаш прошка". Видях как вътре в него се водеше борба. Накрая той отишъл и поискал прошка. На следващия ден пак идва и ми казва: "Благодаря, дядо, за съвета. През цялата минала нощ се молих с радост и умиление".

- Дядо Арсений, ще поискам прошка, но се случва да поискам от някого прошка, а той да не прощава. Какво да правя в такъв случай?

- Поискал си прошка? Значи си свободен. Гледай само да имаш любов към брата. И занаят, докато той не приеме твоето покаяние, прехвърляй по малко броеницата и за него¹⁶.

Тези прости, но мъдри съвети множество пъти, даже и досега, са ни служили като истинска опора в шестването по монашеския път.

Из живота на стареца Арсений

Веднъж в нашия манастир, където отец Арсений прекара последните години от живота си, един брат му каза:

- Дядо, направих моите поклони и се преуморих.

- А колко поклона направи?

- Сто и петдесет.

Старецът се обръща към мен и ми казва:

- Чу ли? Направил сто и петдесет поклона и се преуморил!

Каза това с цялата си простота и удивление.

Когато при него се събраха неколцина младежи, намерих подходящ момент и за наша духовна полза го попитах:

¹⁵Σκληραγωγή (гр.) - "сурово възпитание, закаляване" - б. пр.

¹⁶Тоест "моли се за него по броеница". - б. пр.

- Дядо, а вие по колко поклона правехте?

- Когато бяхме млади, правехме до три хиляди поклона и по цяла нощ теглех броеницата с прекръстване¹⁷. Но веднъж ми се схвана рамото и казах това на Стареца. Оттогава той ми нареди да прехвърлям броеницата, без да се прекръствам, освен в случаите, в които ежедневното правило ни задължава.

- Ако може, разкажете ни малко за подвизите ви със Стареца.

- През първите години в скита "Свети Василий", след като погребяхме нашето старче, се подвизавахме двамата, но всеки поотделно - в своята килия.

По предложение на Стареца изпробвахме всички видове бдения, за които пишат светите отци. Дълго време изобщо не лягахме на легло. Бдението ни започваше вечерта и завършваше сутринта, при изгрев слънце. Когато вече се развиделяваше, ние, уморени и изтощени, сядахме на стасидиите и на пейката, за да отдадем на плътта полагащия ѝ се данък, преди да се заемем с ръкоделието. А що се отнася до храната, винаги, в продължение на цялата година се хранехме по веднъж на ден, главно със сухари или хляб, или нещо друго, каквото ни попаднеше под ръка, без зехтин, освен в съботни и неделни дни.

Денем се занимавахме с ръкоделие, а аз се грижех най-вече за външните нужди на келията. Същевременно непрестанно произнасяхме: "Господи Иисусе Христе, помилуй ме". Празнословието бе за Стареца смъртен грях¹⁸.

- Ох, дядо, от такъв живот, за който разказвате, ще умрем.

- Не, не е така. Не ни гледайте нас. Изпълнявайте две неща и ще бъдем заедно при Христа: послушанието и духовните си задължения. А що се отнася до поклоните, правете ги според разсъждението на стареца - всеки според силите си.

Ще ви кажа още две неща. Доколкото е възможно, следете езика да не празнослови и да не осъжда, а непрестанно да казва молитва, когато сте заети с работа. Трудно ли е това?

- Не, дядо.

Ето ви моето благословение, изпълнявайте това и при Христа всички ще бъдем заедно. Ангелът пазител да върви пред вас.

Отсега и занапред ще казват: "Иеромонаха Харалампия"

Живяхме в Буразери дванадесет години (1967 - 1979). Тази келия бе толкова голяма и удобна, че бихме могли да живеем там и до днес.

Но отсъствието на хора в манастирите често принуждаваше техните отци да ни молят да укрепим една или друга обител по примера на братството от Провата, от келията "Свети Артемий", което успешно се премести в идиоритмичния тогава манастир Филотей, където имаше недостиг от монаси.

Въпреки първоначалната си съпротива нашият старец отстъпи пред топлите молби на духовните си чеда от манастира "Дионисиу". Макар там да имаше достатъчен брой млади по възраст монаси, тамошните отци, мислейки за бъдещето, побързаха да укрепят обителта с братството и присъствието на многогодишния си духовник стареца Харалампий.

¹⁷Тоест на всяка молитва се е прекръствал. - б. пр.

¹⁸Старецът Иосиф казва на отец Ефрем Катунаски: "Сега е Великият пост, в събота имаме литургия: ще се причастим, ще имаме трапеза и после можем да говорим с отец Арсений до неделя вечерта. А в неделя вечер ще се поклоним един на друг и цяла седмица няма да разговаряме, ще се обясняваме само със знаци. Ще дойдеш в събота, ще се причастим и тогава ще прекръстнем мълчанието. И така - всяка седмица" (Старец Ефрем Катунаски. М., 2002, С. 210) - б. п.

Трябва да отбележим, че след успението на светия старец Иосиф всички монашески братства на неговите духовни чеда наричаха стареца Арсений съединяващо звено.

Още преди да стане дума за преместването ни в манастира "Дионисиу", отец Арсений видя насън стареца Иосиф, който му казал:

- До днес казваха: "Арсения монаха и братство его". Отсега и занапред ще казват: "Иеромонаха Харалампия".

Старецът прие това, но му даде друго обяснение. Обзет от желанието "да се освободи" и да се срещне с възлюбения си сподвижник, той каза:

- Изглежда, че дните ми са намалели и Старецът ме предупреждава да се подготвя.

Но скоро преместването ни в манастира "Дионисиу" стана факт. Вследствие на това, когато нашият старец отец Харалампий бе избран за каноничен игумен, името му вече бе поменавано по чина¹⁹. Тогава отецът разбра смисъла на думите на Стареца и каза с усмивка:

- Жалко, че часът ми още не е дошъл!

¹⁹Тоест при поменаване на богослужение. - Б. пр.

ПОСЛЕДНИ ГОДИНИ В МАНАСТИРА “ДИОНИСИУ”. КОНЧИНАТА НА СТАРЕЦА АРСЕНИЙ В свещената обител “Свети Дионисий”

След много молби, уговорки, обсъждания и вземане на окончателно решение в началото на септември 1979 година братството ни най-после се премества от хилендарската келия в благословения манастир “Свети Дионисий”.

Мнозина известни наши съвременници украсяваха тази свещена обител. Пръв сред тях бе старецът Гавриил, който бе неин игумен в продължение на цели четиридесет години. По това време животът му вече клонеше към залез. Освен този добър пастир, обителта се обогати с истинското чедо на пустинята - подвижника Арсений.

И двамата се бяха отдали на Бога от млади, бяха прекарвали еднакво време в монашество. Бидейки връстници, те и се преставиха в една и съща година и се преселиха в небесните обители, за да получат награда за монашеските си трудове.

В продължение на четири години бяхме удостоени да вкусваме медоточивите им слова - плод на многогодишния им духовен опит. И удивителното е, че чак до часа на смъртта те и двамата запазиха яснота на ума, без никакви разстройства на психиката или халюцинации, което обикновено се случва с много стари хора.

През първите две-три години тези двама свети старци, държейки старческите си бастуни, обикаляха братята на послушанията и ги укрепваха в трудовете. Тези, които изпълняваха трудни послушания, знаят как присъствието на великия старец освежаваше сякаш с роса готвача или архондара. А ако чуеш от осветените уста и две сладки думи, тогава душата се отморява, младее и с двойна ревност продължава труда си. В ушите на един готвач, както самият той разказваше, всяка секунда звучало утешителното слово на стареца:

*- Доколкото сте сторили това на едного от тия Мои най-малки братя, Мене сте го сторили (Мат. 25:40).
Ти, чедото ми, ще чуеш това от Господа.*

Безспорно е, че братята, които работеха в Моноксилит¹, винаги бяха удостоявани със специално благоволение от страна на великия старец Гавриил. Той винаги им даваше двойни благословения: първо, поради това, че този свят старец бе започнал там монашеското си изпитание, и второ, поради това, че в продължение на всички години на неговото игуменство този метох хранеше манастира. Освен това служещите там братя, отделени от останалите манастирски братя, са считани сякаш за намиращи се в “изгнание”.

В манастирската болница

Игуменът Гавриил, който пръв взе щафетата, две години преди преподобническата си кончина бе прикован към легло и настанен в малката болница на манастира. На следващата година го последва и другият подвижник на пустинята - старецът Арсений. Настаняват го в същата болнична стая.

Благодарение на яснотата на ума, която отличаваше и двамата старци, болницата на нашия манастир стана истински духовен център, където зачестиха да ходят всички, от игумена до последния монах и дори мнозина поклонници.

¹Моноксилит - метох на манастира “Свети Дионисий”, намиращ се в западната част на Света Гора. - Б. пр.

ПОСЛЕДНИ ГОДИНИ В
МАНАСТИРА "ДИОНИСИУ".
КОНЧИНАТА НА

Двамата медицински братя на нашия манастир - Едещи Арсений и Отец Калиник - без умора носеха на смени послушанието си, макар да имаха благословение да се грижат и за други престарели и свети монаси. Но в дадения случай Божията Майка и свети Иоан Предтеча ги оставиха на това послушание, за да се обогатят с последните благословения на двама съвременни нам велики човеци от Светогорската монашеска държава. Безусловно, би било несправедливо да премълчим и за доброволната помощ на други братя, като например монасите Агапий, Нифонт, Серафим и други, които се стараеха да облекчат ежедневните трудове на нашите медицински братя.

Плодовете на многогодишните трудове

В Посланието си до Галатяни апостол Павел, правейки равносметка на всички духовни подвизи, казва следното за духовния плод: *А плодът на духа е: любов, радост, мир, дълготърпение, благост, милосърдие, вяра, кротост, въздържание* (Гал. 5:22, 23).

Тези прекрасни плодове бяха налице и в двамата старци, само с тази разлика, че първият бе преминал по-голямата част от духовния си път като ръководител, а вторият - като ръководен.

Всеки от тях бе благоугодил на Бога в званието, в което бе призван. Трудно е човек да промени начина на живот и характера, придобит в продължение на всички отминали години. Първият е все още властен, а вторият - утешаващ или мълчалив.

Единият от медицинските братя на манастира често ни казваше:

- Бил съм удостоен да се грижа за мнозина свети старци. Но такова кротко агънце като стареца Арсений не съм виждал.

Приснопаметният старец Гавриил каза:

- Повярвай ми, задълженията, свързани с управлението на манастира, не ми оставяха време да се самонаблюдавам. Едва сега почувствах сладостта на непрестанната молитва и безмълвието.

Сладостта на молитвата, която го посети на болничното легло, не бе нищо друго, освен присъствие и свидетелство на Светия Дух за това, колко този свят старец бе угодил на Бога на поста игумен.

Но предимството на истинския послушник се състои в това, че той вкухва тези плодове на Светия Дух по цялото протежение на духовния си път в съответствие с това, доколко се е отдал целият, без остатък, на послушанието. Тогава душата му, пленена от божествения ерос, се разтваря в множество сълзи, произлизащи не от страх, а по-скоро от желание за смърт, *да напуснем тялото и да се приберем у Господа* (2 Кор. 5:8).

Щом мъчениците и тези, които са били удостоени с мъченическа благодат, с неопишуема радост са бързали да им отсекаят нозете, ръцете и всички членове на тялото, дори главата, то нека всеки да помисли до каква степен божествената любов е по-силна от всички тези изключително болезнени мъчения.

До такава мяра на мъченическа благодат се бе извисил, след като се бе отдал на многогодишен подвиг в послушание, и благословеният старец отец Арсений. Сами преживяхме и чувствахме това до последния му дъх.

Разбира се, той не стана мъченик. Просто не му бе дадена такава възможност. Но той несъмнено бе мъченик по произволение, умъртвявайки и поробвайки тялото с друг вид мъченичество: суров начин на живот, многогодишен пост, всенощно стоене, множество коленопреклонения, лежане на гола земя, ходене бос и с дрипи, понасяйки ругатни, подобно на юродив, и търпейки мъчения на съвестта - как да не отстъпи нито на йота дори пред помисъла.

И така, старецът бе безумен за мъдреците на света, но мъдър в Христа, защото продаде всичко, за да купи безценния бисер - Христос. И ето, той вече шепне заедно с Павел: *С добрия подвиг се подвизах, пътя свърших...* (2 Тим. 4:7).

Блажена кончина

Първи септември 1983 година. Лятото е към края си. То предизвестява едновременно за края на двама столетни небеходни подвижници. Един след друг те предават щафетата.

Отивайки от манастира до столицата на Света Гора, където ми се налагаше тогава да нося послушание, и връщайки се обратно в манастира, бързах към манастирската болница. Като чух от устата на опитния медицински брат отец Калиник, че дните на старците са преброени, не желаех да повярвам на това. Въпреки че смъртта е преминаване към живот, тя все пак често угнетява човешкото съзнание. Живял си цял живот заедно с един човек, и ако тръгващият към вечността е твой духовен ръководител и благодетел, то отсъствието му несъмнено става доста осезаемо.

Що се отнася до нас, духовните чеда на стареца, то това чувство господстваше в нас. А що се отнася до самия осветен старец, то с яснота на ума, предчувствайки кончината си, той целият се откри и оголи пред духовните си потомци.

Мнозина братя не успяваха да му зададат въпрос: щом се приближаваха, той ги изпреварваше, влизаше в техните помисли, в техните затруднения и веднага даваше подходящ съвет.

Повика един брат, който мислеше да напусне манастира, откри му насаме собствените му помисли и му предложи подходящи лекарства, за да се избави от тази бран.

Особено много се откри пред игумена - пред своя роден племенник и кръщелник², когото посвети в много, дотогава неизвестни на него неща. Накрая му даде последно благословение и наставление.

Старецът Арсений посрещна началото на септември изнемощял, но с ясен ум до самия край, очаквайки с пълна готовност великото заминаване. Сбогува се поотделно с братята, дава съвети. Всичко става естествено и спокойно, сякаш просто се преселва на друго място. Но в същото време вече му остават само броени минути. Съобщението е получено. Изпълнението сякаш малко закъснява. Но ето, благословеният час дойде - късно през нощта, в полунощ на първи срещу втори септември. За миг изглеждаше, че лицето на стареца просия, и след това душата му, подобно на птичка, литна към небето.

Но за да не си помислите, че той е пренебрегнал любимата си сестра - монахиня Евпраксия, трябва да кажа, че в споменатата нощ, както старицата сама ми разказа, тя усетила живота му присъствие заедно със сладък полъх на душата. При което това продължило до сутринта. Освен това станало невиджано и странно явление: през цялата нощ някаква сладкогласна птичка пяла до прозореца на килията така сладко, сякаш това било небесно ангелско пеене, подготвящо я към трезво приемане на вестта.

На 2 септември на разсъмване позвъняване от манастира "Дионисиу" донесе едновременно и радостната, и скръбната вест: "Майко Евпраксия, брат ви, старецът Арсений, току-що замина при Господа".

А що се отнася до стареца Гавриил, всичко съвпадна така, че през последните часове от живота на своя сподвижник той се намирал в предсмъртна афазия. Това се бе случвало два-три пъти, но той отново бе идвал на себе си. Този път, щом дойде в съзнание, първият му въпрос бе какво е станало с другия старец. Медицинският брат му каза:

- Той почина, дядо.

Отец Гавриил помълча малко, а после с удивление каза:

- Добро старче.

- Откъде знаете това, дядо?

²Тоест пред отец Харалампий. - Б. ред.

ПОСЛЕДНИ ГОДИНИ В
МОНАСТИРА "ДИОНИСИУ".
КОНЧИНАТА НА

ОТЕЦА АРСЕНИЙ

Като се поинтересувах какво означава червеният пояс, узнах, че според отците той е символ на девственост и безстрастие.

Но отец Арсений не се забави да вземе със себе си и своя сподвижник - самия старец Гавриил, който след четиридесет дни го последва, в съответствие с едно свое отдавнашно предсказание.

...Веднъж през 1966 година игуменът Гавриил ни посети в Нови Скит. От разговора със стареца Арсений той се убеди, че те са връстници не само по възраст, но и по прекарани в монашество години. И тогава игуменът каза: "Е, в такъв случай, ние - двамата старци - ще умрем заедно". Тези думи станаха истинско пророчество³.

Погребението на стареца

Вестта за смъртта на стареца се разпространи като мълния из Света Гора, и извън нейните предели. В нашата обител се стекоха множество монаси от почти всички светогорски манастири, от каливите и скитовете, много миряни. А особено много бяха братята от манастирите и скитовете, които бяха в близко духовно родство със стареца - "Филотей", "Ксиропотам", "Каракал", "Констамонит", а също от "Катунакя", от Нови Скит и от други места.

Опелото бе извършено с изключително благоговение в съборния храм на обителта в присъствието на мнозина игумени на светогорски манастири. От храма светото тяло на стареца бе благоговейно пренесено до последното му жилище. А чистата душа на праведника бе посрещната с отворени обятия от блажения му съпостник стареца Иосиф. Нали помните как веднъж той го посетил и с голяма любов му казал:

- Докога ще живеем поотделно?

Тогава приснопаметното старче му отговорило със свойствената си простота:

- Нима това е по силите ми?

Но ето, дойде благословеният час на окончателната среща на двамата сподвижници.

Малко преди преподобническата кончина на отец Арсений Великият Старец отново идва при него, но този път не за да го попита: "Кога ще дойдеш?", а за да каже: "Арсений, настъпи благословеният час. Чакам те с отворени обятия".

Когато двамата младежи се срещнали за първи път на връх Атон, те дали обещание, че само смъртта ще ги раздели.

Смъртта на първия принуди двамата неразделни подвижници да се разделят за двадесет и четири години, за да ги съедини после навеки след кончината на втория. Както заедно се подвизаваха, така заедно и вкусват пресладките плодове от своите трудове и в същото време заедно непрестанно се молят, както обещаха, за осиротелите си чедата и за целия свят, и най-вече за всички, които с вяра призовават техните молитви.

Да бъде вечна тяхната памет!

Епилог

Завършвайки настоящото животоописание на приснопаметния старец Арсений, чувствам, че според силите си изпълних голям дълг - дълг на признателност към духовния отец, благодетел и учител на всички нас - неговите духовни чедата, които той въодушевяваше преди всичко с добродетелния си живот, а след това и с

³Известният с благочестието и учеността си монах от нашия манастир отец Теоклит написа най-пълна книга, посветена на неговия старец. Тя е озаглавена: "Моят старец игуменът Гавриил". - Б. а.

ПОСЛЕДНИ ГОДИНИ В
МОНАСТИРА "ДИОНИСИУ".

КОНЧИНАТА НА

СТАРЕЦА АРСЕНИЙ
ПРОСТИТЕ СИ ДУХОНОСНИ СЛОВА, КОИТО БЯХА ОТРАЖЕНИЕ НА ДЪЛГОДИШЕН ОПИТ И ПОДВИГ ПОД РЪКОВОДСТВОТО НА
ВЕЛИКИЯ СЪВРЕМЕНЕН НАСТАВНИК ОТ ПУСТИНЯТА ИОСИФ ИСИХАСТ.

Те и двамата се сражаваха с началствата и властите на тъмнината, като излязоха от тази борба победители и получиха наградата на горното призвание (Фил. 3:14).

За евентуалните пропуски и несъвършенства на книгата моля за снизходителност на първо място стареца, а после и всички негови духовни чедо, като желая настоящата книга да послужи като повод за ново и по-добро издание.

Що се отнася до заглавието ѝ, считам, че наричането на стареца Пещерник вече е общоприето поради това, че приснопаметният прекара по-голямата част от живота си заедно със своя сподвижник *по планини, пещери и земни пропасти* (Евр. 11:38).

Несъмнено би подходило и заглавието "Арсений Исихаст". Старецът съвсем справедливо би могъл да бъде наречен и "довереник и истинско чедо на Богородица".

Нашата Господарка Богородица, Която отначало живяла в Светая светих (целият ѝ живот е образец за исихаста), проявява, както е известно, специално благоволение към монашеското войнство. Тя е най-вече Ходатайка, Кърмителка, Ръководителка, а също така и извор на благодат и утешение за тези, които са се отрекли от света, от суетните удоволствия и даже, по думите на Господ, от самите себе си (виж Мат. 16:24; Марк. 8:34).

Благодарение на самоотрицанието и на свръхестествените си подвизи, старецът Арсений стана довереник и истинско чедо на Богородица, което винаги с дръзновение Я умолява за нас. Затова в заключение просим неговите свети молитви към нашата Господарка Богородица, а също и към Родения от Нея. Амин.

Посвещава се на Иеромонах Харалампий, бивш игумен на манастира “Дионисиу”, мой духовен отец, роден за атонско житие, възприет от купела от Арсений Пещерник, удостоен да види богоугодния живот и на двамата, явил се отражение на исихаста Иосиф Пещерник. Свидетелствам за това с малко, имайки голяма признателност.

Приеми, приснопаметни отче, беден дар от недостойното си чедо.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Иеромонах Харалампий, исихаст и игумен (1910-2001)

Докато настоящата книга бе подготвяна за издаване, в небесните селения бе повикан, за да се присъедини към заминалите преди него свети отци, великата издънка от братството на нашия приснопамятен и свят старец Иосиф Пещерник - моя блажен старец отец Харалампий.

Следващите редове са кратък очерк, написан от чувство на неизмерим дълг, уважение и признателност. А що се отнася до по-пълно житие на стареца, имам добра надежда, че много скоро ще бъде написано нещо повече и от нашия манастир, над който той в продължение на цяло десетилетие осъществяваше пастирско ръководство, и от други хора, които го познаваха и бяха удостоени с различни благоденствия от него.

Премълчавам за първия период от живота му - време на велики подвизи и чудесни събития, сред които специално място заема спасяването му от сигурна смърт от български участници в национално-освободителното движение. Тогава успял да се спаси благодарение на чудесна намеса на великомъченик Георги.

Публикувам тук само малка част от това, което в продължение на тридесет и пет години (1965-2000) съм видял, чул и сам съм преживял като негов послушник.

Поради ревността, която обикновено отличава младите хора на осемнадесет - двадесет и две години, когато бях в Атина, се запознах едва ли не с всички що-годе известни духовници. Сред тях бяха: отец Епифаний (Теодоропулос), отец Порфирий (Байрактарис), отец Иероним Егински, благодатният свещенопроповедник Димитрий (Панагопулос) и мнозина други, към които безусловно изпитвам голяма признателност.

Но по Божии промисъл този, към когото се привързах истински с цялото си сърце, бе моят приснопамятен старец отец Харалампий. Само щом го срещнах за първи път, аз, подобно на някой нов Филип, възкликнах, обръщайки се към един мой сърдечен приятел (нека това да не ви се струва преувеличение) с думи, подобни на апостолските: *Намерихме месия* (Иоан. 1:41), тоест учител.

Оттогава няха сили да се разделя с него. В лицето на този прост иеромонах (не затова, че бях достоен, а, бих казал, по неговата молитва, като втори Мотовилов) почувствах нещо и придобих трохички от неговото духовно богатство.

Уверен съм, че под това свидетелство биха се подписали множество негови духовни чеда и от Света Гора, и извън нейните предели.

Не би било преувеличение, ако нарека стареца Харалампий учител по умствена молитва. Разбира се, и днес, като и по-рано, има и наставници, и безброй книги за умствената молитва. Но истинските учители, към които принадлежи и моят приснопамятен старец, се отличават с учителство и способност да предадат дара на тези, които ги слушат с вяра и притежават способност за възприемане.

Знам, че дори с непослушни хора се е случвало, след първата среща със стареца, след първата изповед и негово наставление още от първата нощ да влязат в ритъма на осемчасовото бдение. В резултат на това поведението им се промени и те станаха за пример и на обикновени, и на духовни хора. Някои от тях попълниха редиците на монасите.

Приснопамятният бе богат на много и велики добродетели: любов, състрадателност, дълготърпение, смиреномъдрие и прямота. А венецът на тези добродетели бяха блажената простота и милосърдието.

Още от първия ден на своето монашество той се бе подвизавал в еженощно бдение, съпровождано от множество коленопреклонения и сълзи на любов, проливани не само за Бога, но и за целия свят. Бдението

му винаги бе всеоцно и завършваше в полунощ с ежедневна Божествена литургия, по време на която поменаваше хиляди имена на живи и починали хора.

Разсъдливият Старец¹ още на втората година от монашеството на отец Харалампий го повишил в сан иеромонах. Оттогава чак до старини, когато бе поразен от миокарден инфаркт, той никога не изостави Божествената литургия. Служението му винаги предаваше на присъстващите преизобилна благодат. Разбира се, не се съмняваме в действеността на служението на всеки свещеник, но служителят, който сам е изпълнен с благодат, я споделя по осезаем начин със “сътрапезниците” си.

Незабравими са спомените за неговите литургии в подвижническите каливки на Малката “Света Анна”, където той често не можеше да съдържа изобилно изливащите се сълзи и прекъсваше възгласите си, като с това удължаваше службата.

Но най-незаличими спомени са останали от пасхалните литургии. Неговият Старец изпращал всичките си послушници в кириакона на скита. Оставали само отец Харалампий и двама псалти - старците Иосиф и Арсений. От възгласа “Благословено Царство” чак до отпуста и тримата участвали в службата, която често била прекъсвана от непрестанни сълзи, ридания на любов и славословия. “Там, чедо мое, ние не празнувахме Възкресение, а го преживявахме. Знаеш ли какво е, когато Христос мъничко ти покаже радостта, която Божията Майка е чувствала в онзи час?”

Чудеса, станали по молитвите на отец Харалампий

Благодарение на пламенната молитва на приснопаметния старец Харалампий често виждахме, чувахме и сами преживявахме най-различни чудеса. Той изцели множество болни, помогна на изключително много хора в трудни ситуации, изгонваше демони и извърши доста неща, достойни за удивление.

Когато го молеха да се помоли, той не във всички случаи биваше чул². Но чудесното бе това, че при молитва винаги получаваше съответно известие. Затова понякога уверяваше просителя, че Господ ще помогне. А друг път казваше: “Бог желае да помогне, но иска нещо от теб самия”. И действително, мнозина или имаха неизповядани грехове, или леко се бяха скарали с някого, или бяха постъпили несправедливо, или изпитваха неприязън към някого. По необходимост се поправяха и биваха чути от Бога. А понякога старецът направо и недвусмислено известяваше: “Няма Божия воля за това, за което просиш”.

Велико чудо бе и това, че той служеше за хората като източник на благодат - до такава степен, че се случваше, ако на някого му “се изтощят батерийките”, да бърза да отиде при отец Харалампий, сякаш при зарядно устройство, за да “се позареди”.

Що се отнася до другите духовни дарби, той бе изключително пряк, простосърдечен и милостив човек. Гледаше еднакво на всички, затова понякога се случваше някои хора да използват това за користи цели.

А що се отнася до милостта, ще се осмеля да кажа, че с неговото заминаване в това отношение свърши цяла епоха. Той правеше добро на всички, без да прави разлика. И, разбира се, мнозина бедняци, преди да обиколят всички манастири с препоръчително писмо от Свещената Епистасия, посещаваха “Буразери”. Причината бе очевидна: съществените вноски на стареца, който, ако го помолеха за това, се разписваше на листа, подтикваха манастирите да проявяват по-голямо усърдие и да правят по-значителни дарения.

Веднъж аз, начинаещият, се осмелих да попитам:

- Но, дядо Харалампий, откъде имате толкова пари?

А простият, но мъдър старец отговори:

¹Старецът Иосиф Исихаст. - Б. пр.

²Това трябва да се разбира в смисъл, че прощението му винаги е било изпълнявано. - Б. ред.

- Почакай, чедото ми, и сам ще видиш благословието на Божията Майка.

И действително, видях и се удивих.

Но приснопамятният старец ни остави и образец на смиреномъдрие, когато след първия пристъп на болестта по собствена воля се отказа от игуменското достойнство, като предаде игуменския пастирски жезъл и петдесет братя в надеждните ръце на един от избраните си ученици. А сам се уедини в килията си, като предпочете безмълвното и безгрижно житие.

Откакто се увреди сърцето му - органът, който с биенето си храни всички душевни и телесни сили на човека, - бяха прекратени по необходимост големите подвизи от предишните години; те сякаш влязоха в естествените си граници. Но плодовете на Светия Дух останаха неизменни. Светите отци учат: "Подвизавай се на младини, та на старини да придобиеш плодове на безстрастие". Но и Господ казва: *Ако се не обърнете и не станете като деца, няма да влезете в царството небесно* (Мат. 18:3). Блаженият старец се обърна и стана като младенец по отношение на добротата и беззлобието.

Отец Харалампий като духовник

Приснопамятният старец преуспя като послушник, като исихаст, като свещенослужител, като игумен, а също и като духовник. Той бе не просто духовник, имащ власт "да връзва и да развързва", а истински духовен отец. Приемаше затруднението на изповядващия се като свое собствено. Трудеше се и страдаше заедно със страдащия.

Като илюстрация ще посоча само два случая. Веднъж един брат, който страдаше от лукав демон, побърза да отиде при стареца. Приснопамятният, знаейки, че *тоя род се изгонва само с молитва и пост* (Мат. 17:21 - слав.), а също и за да ободри страдащия брат, пости заедно с него, като в продължение на четиридесет дни по време, когато нямаше пост, се храни с храна без зехтин. Отслужи заради него четиридесет литургии и освен осемчасовото бдение, отправяше допълнителни молитви, докато братът не получи изцеление.

Друг път един монах отпадна телесно и нямаше сили да извършва килийното си правило (сто и петдесет земни поклона). Но без да проявява снизходителност към себе си, старецът не отмени правилото, а пое товара на брата, като му каза:

- Дерзай, чедо мое, аз ще извършвам правилото ти, докато не укрепнеш.

В резултат на това този брат, подтикван от съвестта си, след няколко дни увери стареца, че сам изпълнява правилото си.

И учениците от Атониада³ заедно с прекрасния им директор, Родостолския епископ, изпитаха благотворната помощ на стареца, когато в продължение на цели дванадесет години малкото ни братство живееше в съседство с тях в голямата хилендарска келия "Буразери". Практически всички нейни ученици и мнозина преподаватели често идваха при него на изповед и за духовно ръководство.

От сонма на тези ученици и преподаватели произлязоха епископи, множество иеромонаси и просто монаси, подвизаващи се както на Света Гора, така и извън нея, добри и благочестиви женени клирици, а също и изтъкнати ревнителите за изпълнение на евангелските заповеди и добри семейни хора.

След като се обучиха "в нозете" на великия учител на умствена молитва, те черпят от непрестанната молитва сили и просвещение за успешно извършване на своите трудове, избягвайки мрежите на началозлобния дявол.

³Атониада - църковно средно училище за момчета, което по онова време се намирало в бившия руски скит "Свети Андрей Пръвозвани". Учатите се в нея са на пълен пансион. Дрехите им са като на всички гръцки семинаристи: подрасник, расо и скуфа. Трябва да си бръснат брадата, за да се различават от свещениците и монасите. Всеки от тях е прикрепен към един или друг светогорски манастир, в който отива през почивните, празничните и неучебните дни. - Б. пр.

На свой ред и те станаха малки учители по това свещено и благословено занимание, умствената молитва, следвайки учението на своя наставник.

Очевидно старецът ни си замина, но делото му продължава като по-рано.

Нека да бъде вечна паметта му.